

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра історії ім. проф. М.П.Ковальського

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
«Зовнішня політика України у період президентства Петра Порошенка:
історичний вимір (2014-2019)»

Виконав:
студент 2 курсу, групи МІ-21
спеціальності 032 Історія та археологія
освітньо-професійної програми
«Історія та археологія»
Білоус Іван Ігорович
Керівник – д.і.н., професор кафедри історії Трофимович Володимир
Васильович
Рецензент - к.і.н., старший викладач Матвійчук Наталя Володимирівна

Острог, 2024

Зміст

ВСТУП	3
Розділ 1. Відносини з ЄС	6
Підрозділ 1.1 Угода про асоціацію	6
Підрозділ 1.2 Безвізовий режим та інші досягнення євроінтеграції	14
Розділ 2. Відносини України та США	18
Підрозділ 2.1 Зовнішньополітичний курс України за другої каденції Б. Обама	18
Підрозділ 2.2 Відносини України та США за першої каденції Д. Трампа	23
Розділ 3. Співпраця з НАТО	27
Підрозділ 3.1 Інтеграція в безпекову структуру, військове співробітництво	27
Підрозділ 3.2 Реформування ЗСУ за стандартами Альянсу	34
Розділ 4. Україна і Росія – нові геополітичні обставини	44
Підрозділ 4.1 Протидія гібридній агресії	44
Підрозділ 4.2 Дипломатична боротьба після анексії Криму	49
Підрозділ 4.3 Врегулювання конфлікту на Донбасі	54
Розділ 5. Підсумки зовнішньої політики за часів президентства П. Порошенка та її вплив на майбутнє	59
Підрозділ 5.1 Вплив президентства П. Порошенка на зовнішньополітичний вектор України – що залишилося після його каденції	59
Підрозділ 5.2 Критика та аналіз невдач – аналіз опозиційних поглядів та думок експертів	65
Висновки	74
Список використаних джерел та літератури:	76

ВСТУП

Дослідження зовнішньої політики України періоду президентства П. Порошенка (2014-2019 рр.) має виняткову актуальність з огляду на низку фундаментальних чинників та обставин, що визначили цей період як переломний у новітній історії української державності та її міжнародних відносин.

Насамперед, актуальність теми зумовлена безпрецедентними викликами, з якими зіткнулася Україна у 2014 р. внаслідок російської агресії, анексії Криму та початку бойових дій на Донбасі. Ці події кардинально змінили не лише регіональну систему міжнародних відносин, але й поставили під сумнів усталений після завершення «холодної війни» світовий порядок. Вперше після Другої світової війни в Європі відбулася анексія частини території суверенної держави, що створило небезпечний прецедент порушення основоположних принципів міжнародного права та змусило світову спільноту шукати нові механізми забезпечення міжнародної безпеки.

Особливої актуальності дослідженню надає той факт, що саме в період 2014-2019 р. відбулося остаточне геополітичне самовизначення України та формування її нової зовнішньополітичної ідентичності. Відмова від позаблокового статусу, закріплення в Конституції стратегічного курсу на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО, розрив традиційних економічних і політичних зв'язків з Російською Федерацією – все це сформувало принципово нову систему координат для української дипломатії та визначило довгострокові пріоритети зовнішньої політики держави.

Аналіз сучасного стану проблеми свідчить про значний інтерес науковців до різних аспектів зовнішньої політики України зазначеного періоду. Серед дослідників, які зробили вагомий внесок у вивчення даної проблематики, слід відзначити праці Г. Перепелиці, який досліджував українсько-російські відносини в контексті військового конфлікту, С. Віднянського, котрий аналізував європейський вектор зовнішньої політики України, О. Задорожного, що зосередив увагу на міжнародно-правових аспектах української кризи, та В.

Горбуліна, який комплексно досліджував питання національної безпеки в умовах російської агресії.

Проблема дослідження полягає у необхідності системного аналізу зовнішньополітичної діяльності України в період 2014-2019 рр., визначенні ефективності обраного курсу та його впливу на міжнародне становище держави, а також оцінці досягнень та прорахунків української дипломатії у цей період.

Метою магістерської роботи є комплексне дослідження зовнішньополітичної діяльності України періоду президентства П. Порошенка. Визначення основних напрямків, досягнень та проблем в умовах агресії Російської федерації.

Об'єкт дослідження – зовнішня політика України як складова державної політики та інструмент реалізації національних інтересів на міжнародній арені.

Предмет дослідження – особливості формування та реалізації зовнішньополітичного курсу України у 2014-2019 рр., його основні напрямки, механізми та результати.

Для реалізації зазначеної мети поставлено завдання дослідити:

1. Геополітичну ситуацію, що склалася навколо України після подій 2014 р. та визначити її вплив на формування зовнішньополітичного курсу держави.
2. Процес трансформації відносин України з Російською Федерацією та механізми протидії російській агресії на міжнародній арені.
3. Особливості європейської та євроатлантичної інтеграції України у досліджуваний період.
4. Динаміку двосторонніх відносин України з ключовими міжнародними партнерами.
5. Ефективність української дипломатії у захисті національних інтересів держави.
6. Роль П. Порошенка у основних досягненнях та проблемах реалізації зовнішньополітичного курсу України зазначеного періоду.

Теоретичне значення дослідження полягає у систематизації та узагальненні знань про зовнішньополітичну діяльність України в один із найскладніших періодів її новітньої історії, що дозволяє краще зрозуміти закономірності та особливості формування зовнішньополітичного курсу держави в умовах глобальних викликів та загроз.

Практична значущість роботи визначається можливістю використання її результатів для удосконалення механізмів реалізації зовнішньої політики України, розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності дипломатичної діяльності та врахування попереднього досвіду у формуванні сучасної зовнішньополітичної стратегії держави.

Методи дослідження включають:

- історичний метод, який дозволив простежити еволюцію зовнішньополітичного курсу України;
- системний підхід, що забезпечив комплексне дослідження зовнішньої політики як цілісної системи;
- порівняльний аналіз, який дав можливість зіставити різні аспекти зовнішньополітичної діяльності;
- контент-аналіз документів та матеріалів, що стосуються досліджуваної проблематики;
- статистичний метод для обробки кількісних показників двосторонньої співпраці України з іншими державами.

Структура дослідження складається зі вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаних джерел.

Розділ 1. Відносини з ЄС

Підрозділ 1.1 Угода про асоціацію

Відносини України з Європейським Союзом (ЄС) та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) були одними з ключових напрямів зовнішньої політики України під час президентства П. Порошенка у 2014-2019 рр. Період ознаменувався значними зрушеннями у поглибленні співпраці України з цими двома організаціями, що мало далекосяжні наслідки для політичного, економічного та безпекового розвитку держави.

Відносини з ЄС під час президентства П. Порошенка характеризувалися активізацією євроінтеграційних процесів та підписанням низки важливих угод. Ключовою подією стало підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка стала одним з найважливіших міжнародних документів в історії України та визначила стратегічний курс держави на європейську інтеграцію.

Угода про асоціацію була підписана у два етапи – політична частина 21 березня 2014 р., а економічна – 27 червня 2014 р. Ратифікація угоди відбулася 16 вересня 2014 р. Верховною Радою України та Європейським парламентом. Угода про асоціацію передбачала комплексну програму реформ в Україні з метою приведення українського законодавства та стандартів у відповідність до норм ЄС, а також поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку Євросоюзу [25].

Невід’ємною частиною Угоди про асоціацію стало створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та ЄС. ПВЗВТ передбачала лібералізацію торгівлі товарами та послугами, спрощення митних процедур, гармонізацію технічних стандартів та санітарних і фітосанітарних заходів, а також посилення захисту прав інтелектуальної власності. Впровадження ПВЗВТ мало на меті сприяти зростанню товарообігу між Україною та ЄС, залученню іноземних інвестицій та модернізації української економіки.

Таблиця 1.1 Динаміка товарообігу між Україною та ЄС у 2014-2019 рр., млрд. дол. [50, с. 5]

Рік	Експорт до ЄС	Імпорт з ЄС	Сальдо
2014	16,4	20,4	-4,0
2015	12,6	14,7	-2,1
2016	13,2	16,4	-3,2
2017	17,05	20,0	-2,95
2018	19,6	22,3	-2,7
2019	20,1	24,2	-4,1

Як видно з таблиці вище, незважаючи на загальне зростання товарообігу між Україною та ЄС протягом 2014-2019 рр., сальдо торгівлі залишалось від'ємним для України. Це пояснюється тим, що українська економіка все ще перебувала у процесі структурної трансформації та адаптації до європейських стандартів, а також впливом російської агресії та втратою традиційних ринків збуту, який в основному був направлений на країни пострадянського простору.

Україна ніколи не виходила з Співдружності Незалежних Держав (СНД), оскільки вона ніколи не була повноцінним членом даного утворення, але була державою-засновницею та мала статус держави-спостерігача в СНД. Загальний експорт товарів і послуг України в 2013 р. становив близько 63.3 млрд. дол., з яких 22 млрд. дол. на СНД, а в країни Європейського Союзу - 16 млрд. дол. Різниця може виглядати невеликою, але в якості структури експорту, ця різниця набуває зовсім іншого характеру [7].

Традиційно на ринки Співдружності йшло багато продукції з високою доданою вартістю, перш за все, виробів машинобудування. Якщо брати до уваги відсоткове відношення, то це переважало над сировинною продукцією.

Таблиця 1.2 Структура експорту в країни СНД за рівнем технологічності продукції [7].

Рівень технологічності товарів	2013 рік	2014 рік
Високотехнологічний експорт	42.44	41.64
Різне	18.25	17.80
Сировина та напівфабрикати первинної переробки	39.31	40.56
Всього	100.00	100.00

Що стосується експорту до Європейського Союзу, то ситуація виглядала набагато гіршою.

Таблиця 1.3 Структура експорту у ЄС за рівнем технологічності продукції [7].

Рівень технологічності товарів	2013 рік	2014 рік
Високотехнологічний експорт	15,69	16,29
Різне	9,61	9,58
Сировина та напівфабрикати первинної переробки	74,70	74,13
Всього	100,00	100,00

Як видно з двох поданих таблиць, Україна мала низький рівень конкурентоспроможності на європейському ринку в порівнянні з країнами Співдружності. Тому наша економіка мала більш сировинний характер для країн Європейського Союзу, що у свою чергу ставило нас у незручне і вразливе положення. І як відомо, сировинна економіка часто розвивається повільніше та менш стабільно, ніж економіка з високотехнологічними секторами.

Сировинні галузі часто є капіталомісткими, але не створюють багато робочих місць, на відміну від високотехнологічних галузей, які можуть сприяти створенню більшої кількості робочих місць із вищим рівнем оплати. Це частково пояснює і характерне для нашої країни явище трудової міграції, або так званого «заробітчанства», яке також є значущим соціально-економічним феноменом, і в результаті – мільйони українців виїжджають в інші країни у пошуках кращих умов праці та вищих заробітків. У свою чергу, підписання безвізового режиму, декількома роками пізніше, ще більше спростило і прискорило цей процес, що негативно вплинуло на демографічну ситуацію в Україні.

Повертаючись до теми експорту, потрібно зазначити, що наша держава, хоч і поставила підпис в економічній частині угоди, яка стосувалася зони вільної торгівлі, але набуття чинності було відтерміновано до 1 січня 2016 р. через тиск Росії в рамках тристоронніх переговорів ЄС-Україна-Росія. В якості компенсації, Україні надали режим автономних преференцій до 31 грудня 2015 р. [24].

Цей режим виглядав надзвичайно сприятливим для наших виробників через те, що товари українського виробництва могли безмитно ввозити в Європу, в той час як такі преференції не розповсюджувалися для європейців, і тому для них діяли попередні тарифні бар'єри. На додачу до цього, у лютому 2015 р., для них додали імпорتنний збір в розмірі 5-10% від митної вартості товару, що робило українську продукцію привабливою для внутрішнього споживання через її вартість і стимулювало на неї попит [7].

Тодішній прем'єр-міністр України – А. Яценюк охарактеризував дану економічну частину, як «правильний шлях для української економіки». І результати дійсно стали позитивними. Я б описав їх як вражаючі, зважаючи на те, що 2014 р. став роком початку війни для нашої держави з втратою контролю над окупованим Росією Кримом, а також у зв'язку з розв'язаною РФ гібридною війною через власні проксі сили – ДНР та ЛНР. Зростання частки торгівлі України з Європейським Союзом досягло рівня приблизно в 1.46-2.1% , що складало в реальних цифрах 245 млн. дол., і дорівнювало рівню 2012 р. [7].

Але, ріст стався не за рахунок того, що українська експортна продукція стала більш затребуваною на європейському ринку, а завдяки відсутності мит. Тим не менш, з урахуванням того, що Україна була в надзвичайно в складному становищі через кризи, основою яких була Росія, підписання угоди з ЄС стало стимулом для інтеграції в європейську економічну систему та проведенням економічних реформ, що дозволило поступово відновлювати власні позиції, а також переформувувати економіку поступово з переважно сировинно-орієнтованої на економіку з продукцією з високою доданою вартістю. При цьому, зберігаючи позиції в тих галузях, які традиційно асоціюються з Україною – агропромисловим комплексом (АПК) тощо.

Якщо розглянути нижче подану таблицю, то можна побачити позитивну динаміку змін частки експорту з України до ЄС, за рахунок зменшення торгівлі з Росією та пов'язаних з нею структур.

Таблиця 1.4 Частка Європейського Союзу в загальному товарообігу України [52, с. 8]

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Експорт	26.1%	30.5%	33.2%	36.2%	39.4%	41.3%	39.9%
Імпорт	34.2%	37.4%	39.3%	41.9%	40.3%	39.0%	40.2%

**Таблиця 1.5 Частка Російської Федерації в загальному товарообігу
України [52, с. 25]**

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Експорт	23.8%	18.2%	12.6%	14.0%	9.0%	7.8%	6.4%
Імпорт	30.5%	23.3%	20.0%	13.1%	14.5%	14.1%	11.5%

Якщо у 2013 р. частка експорту товарів до РФ та країн ЄС була майже однаковою (23.8% та 26.1% відповідно), то починаючи з 2014 р. роль ЄС швидко зростала, а частка РФ швидко зменшувалася. Частка РФ у загальному експорті товарів зменшилася до 6.4% у 2019 р. Загалом з 2013 по 2019 рр. експорт товарів до Росії впав на 11.6 млрд. дол. або на 78.1%.

Протягом дії ПВЗВТ Україна-ЄС темпи зростання експорту товарів з України до ЄС були вищими у порівнянні з темпами зростання експорту до решти країн світу. Протягом 2016-2019 рр. зростання експорту товарів до решти країн світу (без ЄС) в середньому становило 4.4% щорічно, а без урахування експорту до ЄС і до Росії – на 7.3%. При цьому експорт до решти країн (без ЄС і РФ) станом на 2019 р. все ще залишався на 14.7% або 4.6 млрд. дол. меншим у порівнянні з докризовим рівнем 2013 р [52, с. 6].

Після 2014 р. розвиток зовнішньої торгівлі України сповільнився через нестабільну економічну ситуацію, а також військову та торговельну агресію з боку РФ. Негативний вплив на зовнішньоекономічну діяльність країни спричинили кілька важливих факторів: економічна, політична та безпекова криза 2014-2015 рр., російська агресія, анексія Криму, бойові дії на Сході України, суттєві обмеження експорту на традиційних ринках і несприятлива ситуація на зовнішніх ринках металопродукції. Це призвело до значного спаду ВВП: у 2014 р. він знизився на 6.6%, а у 2015 р. – на 9.8%. Також різко скоротився експорт, який у ті ж роки впав на 13.5% та 29.3% відповідно [52, с. 17].

Починаючи з 2016 р., в Україні розпочався процес стабілізації економіки та поступової переорієнтації зовнішньої торгівлі. Темпи економічного зростання відновилися і досягли 3.4% у 2018 р. та 3.2% у 2019 р.

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка є частиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і почала діяти з 1 січня 2016 р., мала значний позитивний вплив на двосторонню торгівлю товарами з ЄС. Вона також допомогла поступово відновити загальну торгівлю України після важких кризових 2014-2015 рр. Через економічну кризу та військову агресію Росії обсяги торгівлі товарами між Україною та ЄС знизилися на 35% – з 42.2 млрд. дол. у 2013 р. до 27.4 млрд. дол. у 2015 р. Але з початком дії угоди про ПВЗВТ ситуація почала змінюватися: у 2016-2019 рр. обсяги торгівлі товарами з ЄС зросли на 61.9% і досягли 44.4 млрд. дол. У 2021 р. торгівля з ЄС сягнула рекордних показників у 55.7 млрд. дол., перевищивши докризовий рівень 2013 р. на 32.2%. Водночас відбулося помітне скорочення дефіциту торгівлі товарами з ЄС у порівнянні з докризовим періодом. У 2016-2019 рр. цей показник у середньому становив -3.3 млрд. дол., тоді як у 2013 р. він був на рівні -9,7 млрд. дол. Така динаміка стала можливою завдяки зростанню експорту українських товарів до ЄС [52, с. 6].

Щодо експорту, то у 2015 р. він впав на 22.1% порівняно з 2013 р. – з 16.2 млрд. дол. до 12.6 млрд. дол. Але з моменту впровадження ПВЗВТ ситуація почала змінюватися на краще: у 2016-2019 рр. середньорічне зростання експорту становило 14.8%, і до 2019 р. він досяг 20.1 млрд. дол. Загалом у порівнянні з 2015 р. обсяги експорту зросли на 59.1% (+7.5 млрд. дол.), а порівняно з 2013 р. – на 24% (+3,9 млрд. дол.) [52, с. 19].

Імпорт товарів з ЄС у 2014-2015 рр. скоротився ще більше, ніж експорт, на 43.1% - з 25,9 млрд. дол. у 2013 р. до 14.8 млрд. дол. у 2015 р. Проте, починаючи з 2016 р., імпорт почав швидко відновлюватися, демонструючи середньорічне зростання на 16.1%. У 2019 р. обсяги імпорту з ЄС зросли на 64.2% (+9,5 млрд. дол.) порівняно з 2015 р., але все ще залишалися на 6.5% (-1.7 млрд. дол.) нижчими за докризовий рівень 2013 р. [52, с. 19].

Таблиця 1.6 Експорт товарів України до ЄС протягом 2013-2019 рр., млрд дол. [51, с. 7]

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Експорт	16.2	16.4	12.6	13.1	17.1	19.6	20.1

Таблиця 1.7 Імпорт товарів до України з ЄС протягом 2013-2019 рр., млрд дол. [51, с. 7]

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Імпорт	25.9	20.4	14.8	16.4	20.0	22.3	24.2

Підрозділ 1.2 Безвізовий режим та інші досягнення євроінтеграції

Після 2014 р. Україна зробила значний крок у бік інтеграції з Європейським Союзом, особливо в період президентства П. Порошенка. Одним із ключових досягнень стало запровадження 11 червня 2017 р. безвізового режиму, який дозволив українцям вільно подорожувати до країн ЄС і перебувати там до 90 днів без необхідності оформлення віз. Цей режим став символом політичної, соціальної, культурної та ціннісної інтеграції України до європейської спільноти, а також стимулював активізацію бізнес-зв'язків із країнами ЄС.

Запровадження безвізу стало можливим завдяки масштабним реформам і виконанню зобов'язань, які Україна взяла на себе в рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Було створено низку важливих антикорупційних органів, серед яких Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) і Вищий антикорупційний суд. Впровадження системи електронного декларування, механізмів спеціальної конфіскації та арешту також стало важливим кроком. Ці реформи не лише зміцнили довіру західних партнерів, але й покращили бізнес-клімат усередині країни, закладаючи фундамент для подальшого розвитку[27].

У Міністерстві закордонних справ України відзначили, що безвізовий режим фактично прибрав штучні перепони для міжлюдських контактів. Він також відкрив рівні можливості для громадян України. Наприклад, українські науковці тепер стали постійними учасниками міжнародних форумів та конференцій. Раніше організатори часто уникали запрошень, щоб не займатися оформленням віз.

Позитивно про безвіз відгукувалися також й ті, хто свого часу виборював право України, стоячи на Майдані, на європейський шлях розвитку. Зокрема, це була й дружина Героя Небесної Сотні Н. Дигдалович, котра прокоментувала другу річницю безвізу так: «Завдяки безвізу ми стали вільними, кращими й отримали можливість обирати, куди нам рухатись. Небесна Сотня загинула за

те, щоб ми мали право бути вільними. Слава Героям і всім, хто хоче ці цінності вносити у життя» [27].

У перші шість місяців дії безвізового режиму кількість поїздок українців до ЄС зросла на 15% – за цей період кордон із країнами Євросоюзу було перетнуто 11 млн. разів, і цей потік продовжував збільшуватися. Також безвізові подорожі позитивно вплинули на торгівлю: експорт з України до ЄС у перші дев'ять місяців 2017 р. зріс на 29% порівняно з тим самим періодом 2016 р. [26].

Якщо у 2016 р., до початку дії безвізу, українці здійснили близько 15 млн. поїздок до ЄС, то вже у 2019 р. ця кількість збільшилася до 18.65 млн. Окремо помітно зросла кількість безвізових подорожей за біометричними паспортами: з моменту запуску безвізу у 2017 р. їх кількість становила 560 тис., а вже у 2018 р. зросла в 4.2 рази, досягнувши 2.35 млн [49]. Ця динаміка демонструє, як нові можливості для подорожей сприяли активізації міжлюдських контактів і зміцненню зв'язків між Україною та ЄС.

Але, це також почало призводити і до нових викликів, підсилювати ті проблеми, котрі давно вже висять над Україною, а саме демографічна ситуація. Розширення можливостей для міграції громадян України спричиняє значний відтік робочої сили до країн Європейського Союзу. Хоча безвізовий режим не надає українцям права на офіційне працевлаштування чи постійне проживання в цих країнах, він усе ж стимулює трудову еміграцію. Це відбувається через можливість тіньової зайнятості, пошуку роботи, участі у співбесідах, короткострокових навчальних програмах і тренінгах. У результаті спостерігається відтік не лише робочої сили, але й кваліфікованих фахівців.

Стан ринку робочої сили в Україні і так вкрай складний: на жаль, спостерігається постійне зменшення кількості робочої сили, про що свідчать дані нижче поданої таблиці.

Таблиця 1.8 Рівень економічно активного населення в Україні в тис.

[21]

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Економічно активне населення	19035.2	17396.0	17303.6	17193.2	17296.2	17381.8

Особливу проблему становить «відтік мізків». З одного боку, це веде до втрати висококваліфікованих працівників для національної економіки, водночас посилюючи трудовий потенціал країн, які приймають робочу силу, та сприяючи зростанню доходів їхніх виробників, які стають конкурентами українським товарам і послугам. З іншого боку, цей процес забезпечує більш ефективний розподіл трудових ресурсів у глобальному масштабі.

У 2019 р. в Україні сумарний коефіцієнт народжуваності складав 1.23 дитини на одну жінку репродуктивного віку. Цей показник є значно нижчим за рівень, необхідний для простого відтворення населення, який становить приблизно 2.13-2.15 дитини на жінку [17].

Однак, вигідно те, що багато українців стало мігрувати в країни Європейського Союзу після 2014 р., що збільшило надходження грошових переказів в Україну.

Таблиця 1.9 Загальні грошові перекази у відсотку до ВВП України

[10, с. 2].

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Обсяги грошових переказів у % до ВВП	4.8%	7.6%	8.1%	8.2%	8.5%	7.7%

**Таблиця 1.10 Обсяги грошових переказів в Україну з країн
Європейського Союзу [10, с. 2].**

Рік	2018	2019
У % до загального обсягу	60.8%	59.8%
млн. дол. США	6756	7127

Таким чином, період 2014-2019 рр. став визначальним для зближення України з Європейським Союзом. Угода про асоціацію стала основою для трансформацій у багатьох сферах, закріпивши курс на євроінтеграцію. Завдяки запровадженню безвізового режиму українці отримали змогу вільніше подорожувати до ЄС, що посилило економічні, культурні та соціальні зв'язки. Поглиблена зона вільної торгівлі сприяла зміцненню економічних відносин, дозволивши українському бізнесу активніше інтегруватися в європейські ринки.

Хоча євроінтеграція принесла певні виклики, зокрема відтік робочої сили та «відтік мізків», її переваги, як-от зростання експорту, реформування ключових секторів економіки та впровадження європейських стандартів у державне управління, переважають. Таким чином, цей період заклав основу для подальшого зближення України з Європейським Союзом та забезпечив чіткий напрямок розвитку, який відповідає європейським цінностям і прагненням українського суспільства.

Розділ 2. Відносини України та США

Підрозділ 2.1 Зовнішньополітичний курс України за другої каденції Б. Обами

Після перемоги П. Порошенка на президентських виборах у 2014 р., адміністрація Б. Обами проявила рішучу підтримку України, хоча й не у військовому плані.

Церемонію інавгурації П. Порошенка відвідала висока делегація зі США, на чолі із віце-президентом Дж. Байденом. Також до неї увійшли [33]:

- В. Нуланд - помічниця держсекретаря зі справ Європи та Євразії.
- К. Мерфі (демократ), Дж. Маккейн та Р. Джонсон (республіканці) - члени сенату.
- М. Каптур – засновниця й співголова групи підтримки України в Конгресі США.
- Д. Бер - представник США в ОБСЄ.
- Дж. Пайєтт - посол США в Україні.

Під час візиту до Києва Дж. Байден пообіцяв, що Вашингтон надасть фінансову допомогу Україні, Молдові та Грузії, яка необхідна для просування реформ та євроінтеграційних прагнень держав.

Як бачимо, вторгнення Росії в Україну змусило адміністрацію США переглянути пріоритети. Якщо раніше колишньому радянському простору не надавалась належна увага, то з моменту вторгнення – це важлива складова американської зовнішньої політики.

Від початку війни в Україні Б. Обама дотримувався «обмеженої» стратегії стосовно надання допомоги, особливо військової, в той час як П. Порошенко просив у Конгресу все більше летальної та нелетальної допомоги. Президент США вважав, що ситуація в Україні - питання, яке можна вирішити мирно: «Ми не підемо на військові дії, щоб вирішити українську проблему. Наша ціль - це мобілізація міжнародної спільноти з метою тиску на Росію. Я вважаю, дуже важливо відзначити, що військового вирішення проблеми не буде» [36].

Ця позиція суперечила баченню вирішення конфлікту в Конгресі. Так, Дж. Інгоф, залучившись підтримкою інших сенаторів, висунув законопроект, згідно з яким президент може надати летальну зброю Україні, з метою захисту від війни на Донбасі [31]. Ідею озброїти Україну також підтримали колишні високопоставлені дипломатичні та військові чиновники, які закликали Б. Обаму надати Україні летальну зброю та заохочувати інші країни НАТО, особливо ті, які володіють і використовують колишню радянську техніку та зброю, робити те саме.

Деякі члени Конгресу висловили підтримку виходу за межі нелетальної допомоги, з метою надання «оборонної зброї», як-от переносні протитанкові установки. Інша частина допомоги повинна була включати додаткові нелетальні засоби, такі як зашифроване комунікаційне обладнання, розвідувальні дрони та радары, здатні відстежувати важку артилерію великої дальності, а не лише міномети.

Прихильники надання летальної зброї Україні заявляли, що одні лише санкції малоімовірно зупинять російську агресію, і що посилення обороноздатності України - необхідна складова зупинки подальшого завоювання української території Росією. Ті, хто виступав проти надання озброєння, стверджували, що В. Путін може використати це як привід для ескалації конфлікту.

Таким чином, що Б. Обама, що канцлер Німеччини А. Меркель, відкидали тезу про те, що відправка зброї допоможе вирішити конфлікт. Загалом, заклики про надання летальної військової допомоги Києву - були одними з найпоширеніших до адміністрації Б. Обами.

З метою невійськового стримування РФ, у 2014 р. Б. Обама оголосив про створення програми «Європейська ініціатива стримування» [30]. Загалом, її ціллю було доповнення зобов'язання США перед альянсом НАТО як спосіб заспокоїти європейських союзників. За даними міністерства оборони, ці цілі включили:

1. Посилення військової присутності США в Європі;

2. Додаткові навчання з союзниками та партнерами;
3. Розміщення американської техніки в Європі в більшій кількості;
4. Покращення інфраструктури;
5. Посилення оборонного потенціалу союзників і партнерів.

Зокрема, ця ініціатива спрямована на:

1. Підвищення спроможності України щодо захисту від російської агресії;
2. Допомога Україні у розвитку боєздатності для захисту суверенітету.

Відповідно, за даними Міністерства оборони, до березня 2015 р. адміністрація Б. Обама надала понад 120 млн. дол. на безпекову допомогу Україні та пообіцяла обладнання на суму 75 млн. дол., включаючи протимінометні радари, прилади нічного бачення та медичні засоби. США також обіцяли 230 автомобілів Humvee. Загалом, в період між 2014 і 2016 рр. адміністрація Б. Обама виділила Україні понад 600 млн. дол. допомоги [29].

Окрім економічної підтримки України, адміністрація Б. Обама чинила економічний тиск на РФ. Слід зауважити, що економічні проблеми в РФ почалися ще до анексії Криму, а санкційний режим загнав економіку РФ у ще більшу яму.

США запровадили кілька типів санкцій проти РФ, зокрема:

- заморожування активів і заборона на поїздки для фізичних і юридичних осіб, які були залучені до дій Росії в Україні, підтримували їх або отримали вигоду від них;
- обмеження ведення бізнесу та інвестування в окупованому Росією Криму;
- санкції проти нафтогазового, оборонного та фінансового секторів Росії, включаючи ембарго на постачання зброї;
- обмеження економічної співпраці між західними банками та РФ.

Падіння цін на нафту в другій половині 2014 р. стало фатальним для російської економіки. Понад 50% бюджету РФ поповнювалось з доходів від

нафти, і згідно з трирічним бюджетом, прийнятим у 2014 р., Росії, щоб збалансувати бюджет, були необхідні ціни на нафту близько 100 дол. за барель. Зниження цін на нафту також спричинило значний тиск на рубль, який впав з приблизно 29 за дол. на початку 2014 р., до приблизно 67 за дол. наприкінці січня 2015 р. Цей валютний колапс різко підняв ціни на імпорт і знизив попит, сприяючи загальному економічному спаду [61, с. 218-220].

Крім того, було введено ще й енергетичні санкції, що забороняли західним фінансовим установам надавати довгострокові позики російським енергетичним компаніям і забороняли експорт технологій з метою видобутку у глибоководних, арктичних шельфових або сланцевих проектах.

Таким чином, Кремль витратив 76 млрд. дол. резервів, щоб підтримати рубль у 2014 р., і додатково 1,3 млрд. дол. у січні 2015 р. Запас російських валютних резервів, накопичений протягом десятиліття високих цін на нафту, скоротився з приблизно 500 млрд. дол. на початку 2014 р. до 388,5 млрд. дол. на кінець року і продовжив спад [61, с. 218-220]. Так, санкції в короткостроковій перспективі знизили економічні спроможності РФ, втім в довгостроковій - Москва почала шукати фінансування та технології з інших джерел, перш за все з Китаю та, пізніше, з Ірану. Відповідно, санкції хоч і дали свої плоди, проте вони були мінімальними, а РФ від них дуже швидко оправилась.

Їхня економічна та політична сила могла перешкодити Росії захопити додаткові українські території з 2014 р. Однак вони не змусили Росію припинити підтримку сепаратистів чи повернути окупований Кримський півострів. Крім того, після того, як Сполучені Штати запровадили санкції, зовнішня політика Росії стала ще більш агресивною. Наприклад, заклики до Росії припинити підтримку президента Сирії Б. аль-Асада, не вплинули на неї.

Разом із санкційним тиском, Вашингтон розпочав двосторонні перемовини з РФ, хід яких не розголошувався, паралельно з Мінськими домовленостями. Помічник держсекретаря В. Нуланд отримала завдання провести неофіційні переговори з Москвою щодо України. Глава адміністрації президента Росії С. Іванов визнав двосторонній російсько-американський

формат ефективнішим за нормандський [9]. Такий формат Москва прийняла, оскільки він дозволяв сприймати Росію як велику державу, яка може взаємодіяти зі США на рівних.

Наприкінці 2016 р. війна на сході України відзначалась безперервними бойовими діями низької інтенсивності, що час від часу переходили до ескалації на окремих ділянках фронту. Ні нормандський формат, ні двосторонній зв'язок між Вашингтоном і Москвою не змогли дотиснути РФ, аби та виконувала умови Мінська-2. Через замороження мирного процесу адміністрація Б. Обама звернула свій фокус на інші регіони, зокрема Сирію.

Підрозділ 2.2 Відносини України та США за першої каденції Д. Трампа

З обранням Д. Трампа Президентом США у 2016 р. виникли певні невизначеності щодо подальшої політики США щодо України. Зовнішня політика адміністрації Д. Трампа відрізнялася від політики будь-якого іншого президентства США. Сам Д. Трамп, прийшов на пост президента, не маючи ані досвіду, ані знань у сфері зовнішньої політики. Втім, наскільки б це не було неочікувано, політика нової адміністрації великою мірою продовжувала політику Б. Обами.

У лютому 2017 р. П. Порошенко провів телефонну розмову з Д. Трампом, обговорюючи ситуацію на Донбасі та можливості співпраці. У червні 2017 р. П. Порошенко здійснив робочий візит до Вашингтона, де зустрівся з Д. Трампом та іншими високопосадовцями. Під час зустрічі були обговорені питання безпеки, економічної співпраці та реформ в Україні.

Нова адміністрація визнала Крим частиною України та засудила окупацію Росією. Там стверджували, що Росія несе основну відповідальність за розпалювання, продовження та ведення війни на сході України. Д. Трамп назвав російську агресію в Україні частиною ширшої агресії проти інших держав і викликом фундаментальним принципам міжнародного порядку. З цих причин він стверджував, що США повинні допомогти Україні захистити себе і повинні покарати Росію як шляхом застосування санкцій, так і через припинення дипломатичної взаємодії на вищому рівні.

Вже в перший рік свого президентства, Д. Трамп посилив спротив російській агресії в Україні. Він підтримав надання летальної військової допомоги. Так, у 2017 р. Конгрес США затвердив бюджет на оборону, який передбачав можливість надання Україні летальної оборонної зброї. У грудні 2017 р. адміністрація Д. Трампа схвалила продаж Україні протитанкових ракетних комплексів «Javelin». Це рішення стало важливим сигналом підтримки з боку США та успіхом дипломатичних зусиль П. Порошенка.

Втім, це єдина сфера, у якій рання політика Д. Трампа значно відрізнялася від політики адміністрації Б. Обами. Хоча адміністрація Б. Обами дозволила

комерційний експорт зброї в Україну, вона відмовилася надавати зброю безпосередньо з боку США. Адміністрація Д. Трампа переглянула це рішення та оголосила в грудні 2017 р., що надає Україні зброю для посилення оборонних можливостей [37].

В подальшому Вашингтон неодноразово наголошував на цій відмінності від попередньої адміністрації. Наприклад, М. Пенс сказав наступне: «Схвалення найбільшої поставки оборонної зброї Україні за останні роки є доказом того, що адміністрація Д. Трампа притягує Росію до відповідальності за її спроби змінити міжнародні кордони силою» [35].

У 2018 р. співпраця між країнами продовжувала розвиватися. П. Порошенко та Д. Трамп зустрічалися під час міжнародних заходів, обговорюючи питання безпеки та економічної співпраці. США продовжували надавати фінансову та військову допомогу, включаючи додаткові поставки озброєння та військового обладнання. Було передано два патрульні катери типу Island – «Слов'янськ» та «Старобільськ». Катери були модернізовані та оснащені сучасним обладнанням. Це посилює спроможності Військово-морських сил України у Чорному та Азовському морях.

У цьому ж році Білий дім виділив 200 млн. дол. допомоги, одразу після підписання П. Порошенком нового закону «Про національну безпеку». «Сполучені Штати готові продовжувати підтримувати реформи сектору оборони та безпеки України, щоб підвищити здатність України захищати територіальну цілісність», – зазначила Г. Нойерт, представниця Держдепартаменту США. Кошти направили на забезпечення обладнанням програм навчання та оперативних потреб, включаючи протиартилерійські та протимінометні радары, високомобільні багатоцільові колісні транспортні засоби, прилади нічного бачення, засоби радіоелектронної боротьби, медичне обладнання [38].

Нова допомога стосувалась продовження постачання уже наданого нелетального озброєння (наприклад, бронежилетів, радарів, радіостанцій та транспортних засобів) та доповнення протитанковими ракетами «Javelin» і

снайперськими гвинтівками. Важлива частина обґрунтування адміністрації Д. Трампа про надання такої допомоги - хоча ця зброя летальна, вона ефективна здебільшого в обороні, тобто вона призначена лише для посилення позицій українських військ, створення паритету з росіянами. Іншими словами, Білий дім намагався створити стримувальний ефект.

Власне, так і сталось. Зі слів П. Порошенка: «Що сталося після того, як ми отримали «джавеліни»? Усе дуже просто – росіяни, російські танкісти відмовлялися сідати в танки і виїжджати на лінію зіткнення. І, за статистикою, ми більше не маємо танкових обстрілів» [18].

Не менш важливим рішенням стало призначення К. Волкера спеціальним представником з питань України у 2017 р. Таке рішення показало, що Сполучені Штати прагнуть бути більш залученими до врегулювання агресії РФ, на відміну від адміністрації Б. Обама. Основною метою К. Волкера було вести переговори щодо врегулювання конфлікту між Києвом і Москвою. Зокрема, він акцентував увагу на необхідності виконання Мінських домовленостей і розгортання миротворчої місії на Донбасі. Хоча його ініціативи не були втілені на практиці, активність К. Волкера сприяла тому, що українське питання залишалось серед пріоритетних тем у порядку денному як у США, так і на міжнародній арені. Він також підкреслював, що на Донбасі триває війна, а не «заморожений конфлікт». К. Волкер відкрито підтримував Україну, виступав за надання летальної зброї, військової допомоги та посилення санкцій проти Росії [29].

Щодо санкцій, позиція Вашингтона теж не змінилась: санкції зберігатимуться доти, доки Крим не повернеться Україні, а війська агресора не будуть виведені з Донбасу. Тобто, адміністрація уникала прямого конфлікту з РФ, надаючи перевагу старим методам тиску. Найгучнішим рішенням Д. Трампа стало блокування будівництва російського трубопроводу «Північний потік-2» у грудні 2019 р. Одразу ж після заборони на завершення будівництва трубопроводу, змінилась і риторика РФ щодо необхідності виплати Газпромом Україні 3 млрд.дол., за арбітражним рішенням Стокгольмського суду. Зі слів глави Газпрому О. Міллера: «Угоди про транзит газу між «Газпромом» і

«Нафтогазом» передбачають «оплату за остаточним рішенням Стокгольмського арбітражу» [1].

Хронологія подій свідчить про послідовність та наполегливість П. Порошенка у просуванні інтересів України. Незважаючи на зміну адміністрацій у США, він зумів зберегти та посилити підтримку з боку цієї країни. Його дипломатичні зусилля, спрямовані на консолідацію міжнародної спільноти навколо українського питання, дали конкретні результати у вигляді фінансової, військової та політичної допомоги. Завдяки його діяльності, США стали одним із головних партнерів України у протидії російській агресії та підтримці демократичних перетворень.

Таким чином, адміністрація Д. Трампа, більшою мірою, продовжувала політику Б. Обама, в контексті американсько-українських відносин. Місцями вона була більш жорсткою, зокрема найбільше досягнення - надання летальної військової допомоги та заморозка будівництва «Північного потоку-2». В свою чергу, в ретроспективі, політика адміністрації Б. Обама стосовно України була провальною:

- санкції не принесли очікуваного результату;
- мирна угода не виконувалась;
- тиск на агресора був мінімальним, як і військова допомога Україні.

Розділ 3. Співпраця з НАТО

Підрозділ 3.1 Інтеграція в безпекову структуру, військове співробітництво

У своєму зверненні від 18 березня 2014 р., в якому президент В. Путін виправдовував анексію Криму, він підкреслив приниження Росії через низку ворожих дій і порушених обіцянок Заходу, включаючи розширення НАТО на схід. Розширення НАТО до Східної Європи сприймається в Кремлі як антиросійський проект, спрямований на оточення Росії, і як центральна причина української кризи та відновлення напруженості між Росією та Заходом.

Північноатлантичний альянс (НАТО) швидко відреагував на агресію Російської Федерації проти України. 2 березня 2014 р. НАТО рішуче засудило дії Росії в Криму, назвавши їх порушенням міжнародного права, зокрема Будапештського меморандуму та Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Росією, підписаного у 1997 р.. Згодом Альянс продовжив використовувати широкий спектр дипломатичних та інших засобів, щоб протидіяти поширенню російської гібридної агресії на сході України. Військові лідери НАТО неодноразово висловлювали осуд щодо незаконних дій Росії, таких як постачання зброї сепаратистам, підтримка найманців у Донбасі та пряме військове втручання.

На тлі значної інформаційної підтримки України багатьма міжнародними організаціями коло тих, хто готовий був надати практичну допомогу, залишалося обмеженим. У цих умовах головні надії України були пов'язані з НАТО як найвпливовішою безпековою організацією у світі. Зусилля Альянсу, спрямовані проти агресивної політики Росії, зосереджувалися на посиленні оборонних можливостей країн Східної Європи, зокрема Балтійських держав і Польщі.

На Варшавському саміті НАТО в липні 2016 р. було прийнято «Комплексний пакет допомоги для України». Він передбачав створення восьми трастових фондів, 40 напрямків співпраці, новий механізм координації допомоги від НАТО та його країн-членів. Також експерти НАТО безпосередньо долучилися до роботи Міністерства оборони, Генерального штабу та інших

українських органів, спільно плануючи й впроваджуючи реформи у сфері безпеки й оборони. Особливе значення мала діяльність українсько-польсько-литовської бригади, яка може стати постійною бойовою одиницею НАТО у майбутньому.

У листопаді 2016 р. Парламентська асамблея НАТО, обговорюючи резолюцію «Підтримка оборонної та стримувальної позиції НАТО після Варшавського саміту», визнала дії Росії проти України основним дестабілізуючим фактором глобальної безпеки. Російську Федерацію офіційно визнали агресором. Співробітництво НАТО з РФ у військовій сфері було повністю припинено, скорочено кількість російських представників у штаб-квартирі Альянсу та обмежено їхні повноваження[57].

Варто зазначити, що в рамках НАТО та Східного флангу було започаткована так звана Бухарестська дев'ятка (В9). Це формування було створено у листопаді 2015 р., що являла собою об'єднання до якого входили країни, котрі свого часу перебували під радянською окупацією як Естонія, Латвія і Литва, і країни, що перебували під сферою впливу СРСР та були частиною Варшавського договору – Румунія, Польща, Чехія, Болгарія, Угорщина, Словаччина.

Тому через спільний «червоний» історичний спадок, і через загрози, котрі наново почала представляти Російська Федерація, за рахунок окупації Криму і розв'язання асиметрично-гібридної війни на сході України, вони дійшли до консенсусу щодо створення даної структури.

Більше того, країни, що мають сухопутний або морський кордон офіційно зробили запит про присутність військ союзників в НАТО на своїх територіях. Такими країнами стали: країни Балтії, Польща, Румунія та Болгарія. Заради більшої політичної ваги – Угорщина, Чехія і Словаччина продемонстрували свою підтримку сусідам у їхніх кроках.

У період з часу створення, у листопаді 2015 р., до 2019 р. включно, в рамках Бухарестського формату відбулося сім зустрічей, серед яких три пройшли на найвищому рівні (за участю глав держав і урядів), дві – у форматі

міністрів закордонних справ і ще дві – на рівні очільників оборонних відомств країн В9.

Першу зустріч міністрів закордонних справ країн-засновниць, що відбулася після створення ініціативи, було проведено в листопаді 2016 р. за участю заступниці Генерального секретаря НАТО Р. Гетемюллер. У підсумковій Спільній декларації було наголошено, що дії Російської Федерації підривають архітектуру європейської безпеки. Міністри засудили агресивну політику РФ щодо України, включаючи незаконну анексію Криму, а також підтвердили підтримку суверенітету та права України самостійно визначати своє майбутнє і зовнішньополітичний курс без втручання ззовні.

У 2017 р. міністри закордонних справ В9 ухвалили нову Спільну декларацію, яка підтвердила їхню підтримку територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів і невизнання анексії Криму. Учасники закликали всі сторони Мінських домовленостей виконувати свої зобов'язання та звернулися до Росії з вимогою припинити агресію й вивести війська з української території.

На червневій зустрічі 2018 р. у Варшаві глави держав і урядів В9 заявили про незмінність політики стримування й оборони проти Росії, а також висловили готовність до діалогу. У Спільній декларації наголошувалося на підтримці євроатлантичних прагнень України, її територіальної цілісності, а також Грузії та Молдови. Окремо було висловлено занепокоєння через відсутність прогресу у вирішенні конфлікту, спричиненого анексією Криму та дестабілізацією ситуації на сході України.

Під час саміту в місті Кошице (Словаччина) в лютому 2019 р. була ухвалена декларація, яка зосереджувалася навколо конфлікту на Донбасі та загостренні ситуації в Азовському і Чорному морях через дії Росії. Окремо наголошувалося на будівництві Керченського мосту, яке розглядалося як частина реваншистської політики РФ. Лідери В9 вкотре підтвердили свою тверду підтримку суверенітету й територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах [45, с. 6].

Виклики, які у свою чергу спровокувала Росія, створили для України можливості для ще більш плідної співпраці зі своїми державами, особливо з тими, які входять в рамки цієї групи В9.

Першими в цьому списку стали Польща та Литва, що призвело до створення спільної литовсько-польсько-української бригади (ЛитПолУкрбриг) на основі досвіду українсько-польського батальйону (Укрполбат). Останнє сягає своїм корінням ще з кінця 90-х рр. ХХ століття, коли Україну і Польщу об'єднало спільне бачення світу і мирному співіснуванні в ньому, а тому й брали участь в багатьох миротворчих місіях. Спільний українсько-польський батальйон перебував у Косово в складі сил КФОР протягом 2000-2010 рр. і зарекомендував себе якнайкраще. В травні 2011 р. цей батальйон розформували через втрату чинності угоди від 1997 р. Але робота зі створення спільного литовсько-польсько-українського підрозділу розпочалась ще у 2007 р. після підписання спільного Листа наміру про створення литовсько-польсько-українського миротворчого батальйону. Зрештою міжвідомче узгодження проекту між країнами завершилося в березні 2014 р.

Пізніше, 9 вересня 2014 р., Кабінет Міністрів України доручив Міністру оборони України генерал-полковнику В. Гелетею завершити переговори і підписати документ. 19 вересня 2014 р. у Варшаві відбулася церемонія підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та урядами Литви і Польщі про створення спільної литовсько-польсько-української бригади. Міністр оборони України генерал-полковник В. Гелетей, Міністр національної оборони Польщі Т. Семоняк та Міністр охорони краю Литви Ю. Олекас підписали важливу угоду в присутності президента Польщі Б. Коморовського. Як зазначив польський президент перед церемонією, створення спільної литовсько-польсько-української бригади стало результатом домовленостей між країнами НАТО щодо модернізації української армії. Підписання цієї угоди було частиною ширшого плану підтримки України, обговореного на саміті НАТО в Ньюпорті у вересні 2014 р. [50].

В рамках цього батальйону відбувалися величезна кількість навчань, частина з яких повторювалися кожного року: «Maple Arch» (2016 р.), «Common Challenge-16» (2016 р.), «Klenova Arka» (2016 р.), «Anaconda» (2016 р., 2018 р.), «Saber Strike» (2017 р., 2018 р.), «Rapid Trident» (щорічно) [48] [15].

Спільна литовсько-польсько-українська бригада була створена з метою:

1. Підвищення рівня взаємної довіри між країнами-учасницями, розвиток військової співпраці та покращення безпекової ситуації в регіоні.
2. Залучення українських військових до спільних штабних підготовок, тренувань і навчань для покращення їх оперативних спроможностей. Це включає впровадження сучасних стандартів планування, забезпечення та застосування військових підрозділів у загальну систему підготовки Збройних сил України.
3. Забезпечення національного внеску до багатонаціональних військових формувань, таких як бойові тактичні групи ЄС, сили реагування НАТО, а також участь у міжнародних операціях із підтримання миру та безпеки під егідою ООН, ЄС, НАТО та інших організацій у сфері безпеки.

Але Україна не обмежилася лише співпрацею з двома вищезгаданими країнами.

Особливої уваги заслуговують навчання, які проводяться в акваторії Чорного моря. Sea Breeze, що відбувалися щороку з 1997 р., у період 2014-2019 рр. стали важливим інструментом співпраці з країнами НАТО. Вони охоплюють широкий спектр завдань, таких як захист морських шляхів, боротьба з мінною небезпекою та протидія повітряним і морським атакам. Участь брали США, Велика Британія, Туреччина та інші країни Альянсу. Після початку агресії Росії масштаби цих навчань суттєво зросли, а у 2018 та 2019 рр. вони включали дії морської піхоти, авіації та десантні операції [11]. Також Україна активно долучалася до навчань Sea Shield, які зосереджені на протидії гібридним загрозам і захисті прибережних зон [45, с. 9].

На суходолі Україна проводила одні з найбільших наземних навчань – Rapid Trident. Ці маневри, які відбуваються з 2006 р. на Яворівському полігоні,

стали ще масштабнішими після 2014 р.. Щороку вони залучали тисячі військових із понад десяти країн, включно з США, Канадою, Польщею та Литвою. Учасники відпрацьовували тактику ведення бойових дій, протидію диверсійним групам, охорону критичної інфраструктури та евакуацію цивільного населення. Наприклад, у 2018 р. участь у Rapid Trident взяли понад 2200 військових із 14 країн, а навчання також включали елементи кіберзахисту, що є надзвичайно актуальним в умовах сучасної війни [3].

Водночас Україна демонструвала активну участь у навчаннях, спрямованих на гуманітарні цілі. Спільний військово-інженерний підрозділ «Тиса», створений у 2002 р. разом із Словаччиною, Румунією та Угорщиною, спеціалізується на запобіганні природним катастрофам у Карпатському регіоні. У період 2014-2019 рр. для цього підрозділу проводилися навчання «Світла лавина», спрямовані на оперативне реагування на повені, відновлення інфраструктури та надання гуманітарної допомоги [8] [5].

Щодо співпраці в області ВПС, Україна брала участь у масштабних навчаннях Clear Sky, які вперше відбулися у 2018 р. Дев'ять країн, зокрема США, Польща, Бельгія та Румунія, об'єднали зусилля для відпрацювання повітряного супроводу, захисту стратегічної інфраструктури та боротьби з умовним противником. У цих навчаннях використовувалися сучасні технології, які сприяли підвищенню рівня підготовки українських пілотів і авіаційних підрозділів [8].

У річковій сфері Україна спільно з Румунією ініціювала навчання Riverian, які стартували у 2018 р. [8]. Ці маневри були спрямовані на забезпечення безпеки в акваторії Дунаю, боротьбу з контрабандою та іншими загрозами. Військові моряки та прикордонники двох країн відпрацьовували скоординовані дії з охорони стратегічно важливих водних шляхів.

Участь у багатонаціональних навчаннях у період 2014-2019 рр. стали для України не лише можливістю інтегруватися у євроатлантичну систему безпеки, але й інструментом зміцнення власної обороноздатності. Вони допомогли впровадити стандарти НАТО в усі сфери військової діяльності: від морських

операцій до кіберзахисту. Це також продемонструвало готовність міжнародного співтовариства підтримувати Україну в умовах триваючої агресії з боку Російської Федерації, що значно підвищило довіру до України як надійного партнера у сфері безпеки.

Підрозділ 3.2 Реформування ЗСУ за стандартами Альянсу

Досвід, набутий державою у протидії зовнішній агресії Російської Федерації, потребував побудови принципово нової системи забезпечення національної безпеки, зокрема негайного упорядкування та вирішення питань підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних Сил та інших військових формувань, а також розвитку оборонно-промислового комплексу.

У цьому контексті Президент України ініціював розробку нових концептуальних документів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони. Відповідно до плану заходів та методичних рекомендацій, Кабінет Міністрів України провів комплексний аналіз сектору безпеки та оборони країни.

На основі цього аналізу в травні 2015 р. було затверджено Стратегію національної безпеки України, яка визначає пріоритети національної безпекової політики до 2020 р. Документ також передбачає впровадження реформ, узгоджених з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та Стратегією сталого розвитку «Україна-2020».

Основна мета Стратегії полягає у створенні сучасної системи забезпечення національної безпеки та оборони, здатної ефективно гарантувати суверенітет і територіальну цілісність держави перед усім спектром можливих загроз, зокрема збройною агресією.

Головним змістом зазначених документів є відмова від дотримання політики позаблоковості, інтеграція України до ЄС і НАТО, визначення Російської Федерації воєнним противником, а також констатація високої ймовірності великомасштабного застосування проти України воєнної сили.

Між Україною та НАТО відбувався активний воєнно-політичний діалог. Зокрема, у 2014 р. у штаб-квартирі Альянсу провели два засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів оборони. У цей період також тривала реалізація проєктів під егідою Спільної робочої групи з питань воєнної реформи. Основні зусилля були спрямовані на боротьбу з корупцією (ініціатива

Building Integrity), покращення системи військової освіти та професійної підготовки цивільного персоналу [39, с. 62].

У рамках операції НАТО «Активні зусилля» Україна зробила важливий крок у співпраці з Альянсом. Було розгорнуто національний Контактний пункт у штабі Військово-Морських Сил в Одесі. Цей пункт почав активно обмінюватися інформацією зі штабом НАТО в Нортвуді щодо цивільного судноплавства у Чорному морі, що значно посилило регіональну безпеку.

У грудні 2014 р., під час засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ, було оголошено про запуск п'яти трасових фондів НАТО для підтримки України. Їх основними завданнями стали: розвиток логістики та стандартизації, модернізація систем зв'язку, соціальна адаптація військовослужбовців, фізична реабілітація поранених у бойових діях, а також посилення кіберзахисту. Для впровадження цих ініціатив в Україні працювала група радників НАТО, які допомагали з реформуванням сектору безпеки і оборони.

Окрім цього, у рамках Індивідуальної програми партнерства з НАТО українські військові активно брали участь у заходах співпраці. У 2014 р. 190 представників Збройних Сил України долучилися до 119 спільних програм. Основні напрямки включали розвиток систем управління і зв'язку, посилення спеціальних операцій, кіберзахист, логістику, військову медицину, підготовку до розмінування та протидії вибуховим пристроям. Ця робота не лише підвищила професійний рівень українських військових, але й сприяла зміцненню взаємодії з силами Альянсу [39, с. 62].

2015 р. можна назвати роком, коли українська армія дійсно почала переходити на шлях реформації. Це пов'язано не тільки тому що була затверджена Річна національна програма співробітництва Україна-НАТО на 2015 р., а й через те, що не тільки від армії, але й загалом на рівні цілої держави міжнародні партнери, зокрема й НАТО ставили критерії, де особливому місцю була боротьба з корупцією. Така ж сама доля й спіткала армію, котра як правило, була місцем з корупційною складовою, що явно не відповідало

стратегічним інтересам держави в момент військового конфлікту на її території[40, с. 74].

Зростання фінансування Збройних Сил і підвищення суспільного інтересу до роботи оборонного відомства вимагали впровадження додаткових заходів, які б забезпечили ефективне, прозоре та економне використання державних ресурсів, виділених на оборону. У 2015 р. було запроваджено сучасні системи внутрішнього контролю та управління ризиками, орієнтовані на європейські та натівські стандарти.

Для зміцнення фінансової дисципліни було зроблено кілька важливих кроків:

- введено європейські підходи до управлінської відповідальності та підзвітності.
- проведено ідентифікацію й оцінювання ризиків.
- забезпечено контроль ризиків, аби вони не впливали на досягнення поставлених цілей[40, с. 17].

Усвідомлюючи важливість боротьби з корупцією, було впроваджено механізми Ініціативи НАТО, що спрямовані на підвищення прозорості, доброчесності та зниження корупційних ризиків у роботі оборонних структур. Для реалізації цих заходів у липні 2015 р. затвердили Антикорупційну програму Міністерства оборони України на 2015-2017 рр.. Також створили спеціальну комісію для моніторингу та координації її виконання[40, с. 18].

Важливим елементом стали позаштатні уповноважені особи з питань запобігання та виявлення корупції, які працюють в органах військового управління, частинах і на державних підприємствах. Вони виконують функції антикорупційних експертів, зокрема під час прийняття управлінських і фінансових рішень.

Основні зусилля в боротьбі з корупцією було зосереджено на державних закупівлях, матеріальному, продовольчому, речовому й медичному забезпеченні військовослужбовців, виконанні бюджетних програм і кадровій політиці. Це

дозволило підвищити прозорість процесів і мінімізувати ризики зловживань [40, с. 18].

Уже в рамках цієї стратегії, у 2016 р. стався один з головних кроків у цьому напрямку, а саме впровадження системи електронних закупівель «Prozorro», що почало сприяти забезпеченню прозорості та високої ефективності використання ресурсів оборонного відомства. Уже з серпня, того ж року, для громадян України було забезпечено можливість в режимі онлайн-формату ознайомитися з перебігом торгів, порівняти ціни, що склалися, із середньоринковими [41, с. 10], і таким чином зробити весь процес більш оперативнішим.

В рамках реалізації завдань, визначених Антикорупційною стратегією на 2015-2017 р., а також внутрішньою програмою міністерства оборони України. Головною метою залишалось максимальне скорочення втрат оборонного бюджету через корупційні дії, виявлення та усунення ризиків, а також створення дієвих інституцій для боротьби з корупцією, особливо у сфері пілотних реформ.

Для досягнення цих цілей було впроваджено низку важливих заходів:

1. Створено Комісію з моніторингу та координації виконання Антикорупційної програми, яка займалася контролем та оцінюванням реалізації ключових ініціатив.
2. Реформовано підходи до закупівель та забезпечення. Зокрема, проведено суттєві зміни у сферах логістичного, продовольчого, речового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення. Це дозволило оптимізувати процеси та мінімізувати корупційні ризики.
3. Організовано територіальні підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції у Збройних Силах, що дозволило швидше реагувати на потенційні порушення.
4. Утворено Головне управління розвитку та супроводження матеріального забезпечення Збройних Сил України. Це новий підрозділ, який запозичив досвід держав-членів НАТО і став відповідальним за вдосконалення

системи забезпечення, підвищення її ефективності та зменшення ризиків зловживань.

5. Впроваджено нові підходи до державних закупівель. Робота Тендерного комітету Міністерства оборони була організована на нових засадах, а завдяки використанню системи електронних закупівель «ProZorro» забезпечено прозорість процедур. Електронні платформи значно прискорили проведення торгів і дозволили відкрити процеси для громадського контролю [41, с. 21].

Ці заходи стали важливим кроком у посиленні прозорості та підзвітності Міністерства оборони. Впроваджені зміни не лише знизили ризики корупційних дій, але й підвищили довіру суспільства до оборонного відомства.

Результат таких реформ вже одраз став помітним у цифрах. За результатами проведених процедур в електронній системі публічних закупівель ProZorro було заощаджено понад 162 млн. грн., в перший рік впровадження [41, с. 36].

Говорячи, за інші важливі стандарти НАТО, то важливим було й впровадження нової системи військового управління, що орієнтується на так звану «J-структуру»[40, с. 21]. J-структура – це стандарт організації штабів, який використовується в країнах НАТО. Вона розподіляє управлінські функції на чітко визначені напрями, такі як планування операцій, логістика, розвідка тощо. Наприклад, «J1» відповідає за особовий склад, «J2» – за розвідку, «J3» – за оперативне управління. Така структура дозволяє ефективніше керувати військовими операціями, зменшувати плутанину в управлінні й забезпечувати тісну взаємодію з силами НАТО.

Для України це було особливо важливо через необхідність модернізації військової системи, яка залишалася значною мірою радянською. Перехід на J-структуру означав створення прозорішої, функціональнішої і сумісної з арміями країн НАТО системи управління.

До кінця 2015 р. система управління Збройними Силами складалася з кількох рівнів:

1. Стратегічний рівень – це Міністерство оборони, Генеральний штаб, тилові підрозділи, управління озброєння та головні управління оперативного забезпечення.
2. Оперативно-стратегічний рівень – включав Об'єднаний оперативний штаб, командування різних видів військ та Сили спеціальних операцій.
3. Оперативний рівень – охоплював командування десантних військ, оперативні командування Сухопутних військ, Повітряних Сил і Військово-Морських Сил.
4. Тактичний рівень – складався з бригад, полків, баз і арсеналів[40, с. 21].

Реформування передбачало не тільки організаційні зміни, але й зменшення кількості управлінських ланок для підвищення швидкості прийняття рішень і гнучкості управління. Крім того, впроваджувалися принципи взаємосумісності з арміями НАТО, універсальності управління (для виконання завдань як у мирний, так і у воєнний час) та міжвидового характеру, що забезпечує скоординовану роботу різних видів військ.

Розпочата реструктуризація на стратегічному рівні дозволила привести управлінські процеси у відповідність до стандартів НАТО. Це стало ключовим кроком на шляху до інтеграції України в систему колективної безпеки та покращення здатності країни ефективно реагувати на сучасні загрози.

У грудні 2015 р. у штаб-квартирі НАТО відбувся семінар з обміну досвідом участі Збройних Сил України в антитерористичній операції. Для підтримки України в реформуванні Збройних Сил Альянс розпочав реалізацію низки проєктів за підтримки Трастових фондів НАТО. Вони охоплювали:

- Модернізацію системи зв'язку та автоматизацію управління військами.
- Розвиток систем логістики та стандартизації.
- Створення системи для зміни військової кар'єри на цивільну.
- Фізичну реабілітацію (протезування) військовослужбовців, поранених у бойових діях.
- Посилення кібернетичного захисту[40, с. 75].

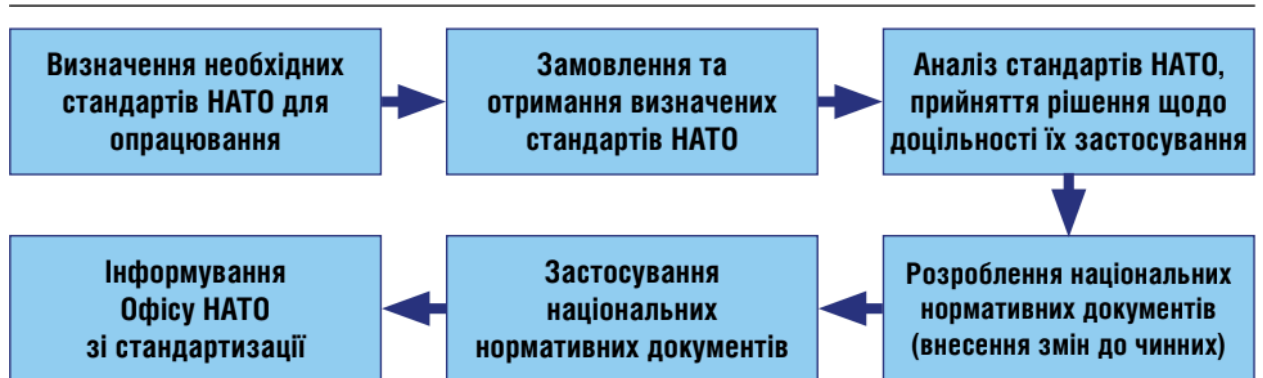
Для ефективного виконання цих завдань були підписані відповідні міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, а також укладені імплементаційні угоди. Серед ініціатив також було започатковано проєкт зі створення в Україні національної системи протимінної діяльності та протидії вибуховим пристроям.

У рамках візиту Генерального секретаря НАТО в Україну у вересні 2015 р. було підписано Спільну декларацію про посилення оборонно-технічного співробітництва. У грудні того ж року у штаб-квартирі НАТО була укладена Дорожня карта оборонно-технічного співробітництва. Впродовж року Україна активно брала участь у діяльності Конференції національних директорів із озброєння, а представники Міністерства оборони долучилися до роботи 12 її робочих груп. Ця плідна співпраця стала можливою завдяки проактивній зовнішній політиці, яка сприяла підвищенню обороноздатності України, зменшенню залежності від радянської спадщини у військовій сфері та поступовому входженню до системи колективної безпеки НАТО [40, с. 76].

У 2016 р. в Україні зробили важливий крок у реформуванні оборонної сфери – було створено єдиний орган військової стандартизації. Цей підрозділ отримав завдання координувати діяльність усіх органів військового управління, забезпечуючи впровадження стандартів НАТО[41, с. 40].

Його основна функція полягала у встановленні чітких правил і процедур для адаптації та використання стандартів Альянсу у Збройних Силах України. Міністерство оборони і Збройні Сили розробили механізм отримання, обліку, збереження та впровадження цих стандартів. Цей процес регулюється спеціальною інструкцією, розробленою відповідно до міжнародних вимог. Зокрема, документ враховує союзну публікацію НАТО ААР-03, яка визначає порядок розробки, управління та оновлення нормативних документів Альянсу.

Таблиця 3.1 Система впровадження стандартів НАТО[40, с. 40]

Ця реформа не лише дозволила Україні інтегруватися в систему стандартів НАТО, а й зробила оборонне планування більш прозорим, уніфікованим і ефективним [41, с. 40].

У 2017-2018 рр. Україна здійснила суттєві кроки на шляху реформування системи оборони, які стали важливою частиною зовнішньополітичного курсу та посилення співпраці з НАТО. Ці роки позначилися активною імплементацією євроатлантичних стандартів і впровадженням реформ, спрямованих на зміцнення обороноздатності та адаптацію Збройних Сил до викликів сучасності.

У 2017 р. пріоритет було надано підготовці ключового персоналу Міністерства оборони, Генерального штабу та окремих родів військ до застосування стандартів НАТО. Було підписано Угоду з Організацією НАТО з підтримки та постачання[42, с. 11], що регламентувала спільне управління предметами постачання. Крім того, розроблено низку оперативних стандартів, включаючи глосарії, словники й процедури, які гармонізували національну систему стандартизації із системою НАТО. У 2017 р. як національні були прийняті 41 стандарт НАТО[42, с. 62].

Особливу роль у підвищенні бойової готовності Збройних Сил відіграли багатонаціональні навчання. Участь України у 19 таких заходах сприяла не лише адаптації до стандартів Альянсу, але й розвитку оперативної сумісності зі збройними силами країн-членів НАТО. П'ять навчань пройшли на території України, що дозволило залучити понад 3 600 українських військових[42, с. 73].

Співпраця з НАТО у 2017 р. значно розширилася завдяки діяльності Спільної робочої групи з питань воєнної реформи. Було залучено 67 іноземних радників, які консультували Міністерство оборони та Генеральний штаб. Створення Консультативно-експертної групи іноземних стратегічних радників стало ще одним кроком у реалізації Стратегічного оборонного бюлетеня[42, с. 127].

У 2018 р. реформування оборонного сектору тривало з акцентом на досягнення сумісності зі стандартами НАТО. Загальний рівень виконання оборонної реформи сягнув 80%[43, с. 11]. У рамках Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО було проведено 179 заходів за участі 605 представників Збройних Сил[43, с. 143]. До кінця року Україна перейшла на другий рівень участі у системі кодифікації НАТО, що дозволило інтегруватися в автоматизовані системи обміну даними з державами-членами Альянсу.

Партнерство з НАТО також включало практичну підтримку через Комплексний пакет допомоги (КПД), який охоплює 13 галузей співпраці. Зокрема, були укладені угоди про розмінування та протидію саморобним вибуховим пристроям, впроваджено нові стандарти речового забезпечення та запущено проекти з фізичної реабілітації військовослужбовців. Значна увага приділялася гендерним питанням і підвищенню ролі жінок у Збройних Силах, що було відображено у нових цілях партнерства.

Важливим досягненням стало укладення імплементаційної угоди з НАТО, що передбачала розвиток національної системи протимінної діяльності. Також Україна приєдналася до трьох проектів концепції «Розумна оборона», які стосувалися кіберзахисту та оперативних спроможностей на морі.

2017-2018 рр. стали визначальними у трансформації Збройних Сил України. Завдяки зовнішньополітичному курсу та підтримці НАТО були закладені основи нової оборонної системи, побудованої на принципах євроатлантичної співпраці. Ці зусилля не лише зміцнили обороноздатність України, але й наблизили її до інтеграції в колективну систему безпеки Альянсу [57].

Можна дійти висновку, що після початку зовнішньої агресії Російської Федерації, Україна була змушена здійснити радикальні зміни в системі національної безпеки, оборони та реформування Збройних Сил. Один з таких кроків - розвиток стратегічних документів, зокрема Стратегії національної безпеки. Вона орієнтується на інтеграцію до ЄС і НАТО, а також на посилення обороноздатності через адаптацію до міжнародних стандартів. Співпраця та наближення до стандартів НАТО стали основою реформ, зокрема воєнної, а також стандартизації та боротьби з корупцією. Одним з основних аспектів стало реформування управлінської системи, зокрема впровадження J-структури, яка дозволила б ефективно організовувати управління військовими операціями.

Всі описані реформи значно зміцнили обороноздатність України, зменшили залежність від радянської військової спадщини та сприяли інтеграції в систему колективної безпеки НАТО, що, в свою чергу, покращило здатність України реагувати на сучасні зовнішні загрози.

Розділ 4. Україна і Росія – нові геополітичні обставини

Підрозділ 4.1 Протидія гібридній агресії

Гібридна агресія – одна з найскладніших форм сучасного конфлікту, яка, використовуючи військові, економічні, політичні та інформаційні впливи, дозволяє досягати стратегічних цілей без прямого оголошення війни. Гібридна агресія Російської Федерації реалізувалася в контексті українсько-російського конфлікту кількома способами: анексія Криму, підтримка сепаратистських рухів на Донбасі, економічні санкції та інформаційна пропаганда. Це мало далекосяжний ефект впливу на всі сфери суспільного життя - від політичної стабільності до національної ідентичності, від міжнародного іміджу держави. Президентство Петра Порошенка розпочалося у 2014 р. в умовах надзвичайних викликів. Після подій Євромайдану та російської агресії, що порушила територіальну цілісність України, новообраний президент був змушений не лише шукати шляхи протидії ворогу, а й відновлювати довіру до державних інституцій, зруйнованих попереднім політичним режимом. У цей період докорінно змінився зовнішньополітичний курс, значна увага була приділена європейській та євроатлантичній інтеграції. На перший план вийшла низка реформ у сфері національної безпеки і оборони[67, с. 6-8].

Серед вирішальних напрямків протистояння гібридній агресії дуже важливе місце посіла декомунізація, яка відображала прагнення України остаточно порвати з радянською ідеологічною спадщиною. У 2015 р. був прийнятий закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів», який заборонив пропаганду символіки цих режимів і дав правову основу для перейменування топонімів, демонтажу пам'ятників та інших заходів з метою подолання ідеологічної залежності від Радянського Союзу. Останнє стало відповіддю на російську пропаганду, яка використовувала радянську символіку для легітимізації своєї політики. Перейменування назв міст і вулиць, а також новий розвиток історичного нарративу були спрямовані на зміцнення національної ідентичності та формування нового вектору національної пам'яті на європейських цінностях[59, с. 4-8].

Протидія інформаційній агресії поступово стала суттєвою частиною інституційної протидії. З метою припинення подальшого поширення російської дезінформації та забезпечення інформаційної безпеки громадян 15 травня 2017 р. було прийнято рішення про заборону двох російських соціальних мереж «ВКонтакте» та «Однокласники», а також про обмеження доступу до деяких російських медіа-ресурсів. Одночасно були ініційовані закони про мовні квоти в телерадіоєфірі для підтримки українського та культурного контенту [64, с. 202-206].

Іншою важливою складовою протидії гібридній агресії стали реформи в секторі національної безпеки. У 2015 р. була прийнята нова Воєнна доктрина України, яка офіційно визнала Російську Федерацію державою-агресором і зафіксувала довгострокову загрозу з її боку. Цей документ визначив стратегічні цілі оборонного сектору, включаючи інтеграцію до НАТО, яка стала головним безпековим орієнтиром України. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» також зосередилася на пріоритетах національної безпеки: модернізації збройних сил, впровадженні стандартів НАТО, зміцненні оборонної промисловості. Паралельно з розробкою стратегічних документів здійснювалися реальні кроки у зміцненні обороноздатності країни. Якщо на початку 2014 р. кількість боєздатних підрозділів Збройних сил України становила лише близько п'яти тисяч, то до кінця президентства Порошенка ця цифра зросла до 250 тисяч [54]. Такий розвиток став можливим завдяки масштабній військовій допомозі з боку західних партнерів: поставкам зброї зі США, підготовці українських військових за стандартами НАТО, фінансовій підтримці. При цьому співпраця з НАТО мала особливе значення для зміцнення обороноздатності України через взаємосумісність та підвищення боєготовності шляхом проведення спільних навчань [63, с. 316-321].

Також відбулося масштабне оновлення технічного оснащення армії, що суттєво підвищило ефективність операцій на Донбасі. Все це стало можливим завдяки реформі оборонної промисловості, спрямованій на розробку нових видів озброєння та техніки, здатних відповідати викликам сучасної війни.

Інформаційний простір став однією з ключових сфер, де відбувається гібридна агресія. У випадку України, окрім наміру дискредитувати державу на міжнародній арені, інформаційна війна Росії намагалася підірвати довіру громадян до української влади. Для цього використовувалися інструменти пропаганди, соціальні мережі та інші канали комунікації. Україна, зі свого боку, провела активну кампанію з викриття дезінформації та створення нових механізмів інформаційного захисту[62, с. 114-137].

Засоби масової інформації стали відігравати дуже важливу роль у формуванні громадської думки. Російські ЗМІ застосовували перекручування фактів, поширення фейкових новин та маніпулятивні технології для створення негативного іміджу України та легітимізації своїх дій. У відповідь на це українська влада винайшла способи, за допомогою яких такі ситуації стають надбанням громадськості. Саме незалежні платформи аналізують і розвінчують дезінформацію, що надходить з Росії. Ці кампанії спрямовані як на внутрішню, так і на зовнішню аудиторію, а їхніми основними цілями є боротьба з російським нарративом і створення позитивного іміджу України[66, с. 41-45]

Одним із важливих факторів стало створення нових українських телеканалів, орієнтованих на інформування не лише громадян України, а й міжнародної спільноти. Наприклад, з'явився такий канал, який дозволив нам надавати об'єктивну інформацію мешканцям тимчасово окупованої території та українцям, які проживають за кордоном. Крім того, це медіа перетворилося на спосіб популяризації української культури та історії, що мало б сприяти зміцненню національної самоідентифікації [47].

Разом з тим, на підтримку української ідентичності значна увага приділялася відновленню історичних нарративів. Український уряд у 2014-2019 рр. запроваджував різноманітні освітні програми та проекти, спрямовані на підвищення обізнаності громадян щодо національної історії та культури. Наприклад, відзначення державних свят перестало бути формальністю: тепер це інструмент консолідації суспільства навколо ідеї незалежності та суверенітету. Встановлення нових свят і пам'ятних дат відіграло важливу роль у створенні

підґрунтя для сучасного національного нарративу на протипагу радянській спадщині [4].

Одним із провідних напрямів політики, спрямованої на протидію гібридній агресії з боку України, став подальший розвиток міжнародних коаліцій, ядро яких складають країни НАТО. У 2015 р. Україна підписала Угоду про співробітництво між Україною та НАТО - основу для поглиблення інтеграції у сфері безпеки. Періодичне проведення спільних військових навчань протягом цього часу дозволило українській армії не лише отримати необхідний досвід, але й підвищити рівень взаємосумісності з арміями країн-членів Альянсу. Ці заходи сприяли не лише модернізації українських Збройних сил, але й надіслали потужний сигнал Росії, що міжнародне співтовариство підтримує Україну[58, с. 42-44].

Значною мірою стримуючий ефект російської агресії був досягнутий завдяки санкційній політиці. Міжнародні санкції, запроваджені через анексію Криму та агресію на Донбасі, перетворилися на дієвий інструмент економічного та політичного тиску на Росію. Перелік заходів охоплює обмеження на експорт технологій, заморожування активів і заборону на поїздки російських чиновників. ЄС і США представляють найбільш стійкі економічні санкції проти Росії. Зокрема, обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків серйозно гальмує розвиток таких стратегічних для Росії галузей, як енергетика та високі технології[53, с. 167-168].

Хоча ці санкції не змогли змусити Росію повністю змінити свою політику, вони значно підвищили політичну ціну збереження такого курсу. Водночас іншим важливим наслідком санкційної політики стало зростання міжнародної підтримки України. Одночасно зміцнилися позиції Києва на міжнародній арені, адже Україна перетворилася на ключового західного партнера у протидії російському впливу.

Заходи протидії гібридній агресії виявилися справді ефективними в кількох аспектах. Саме інформаційна кампанія України змогла суттєво нейтралізувати російську пропаганду та сформувати позитивний імідж нашої

держави на міжнародній арені. Медійні ініціативи та відновлення історичних наративів забезпечили не лише зміцнення національної ідентичності, а й суспільну згуртованість у складних умовах війни.

Як наслідок, міжнародна співпраця України з НАТО та іншими партнерами стала одним з основних елементів стримування агресії Росії. Спільні військові навчання, впровадження стандартів НАТО у військовій сфері, економічні санкції сприяють підвищенню обороноздатності України та подальшому ускладненню дій агресора. Водночас, хоча повністю зупинити Росію не вдалося, санкції перетворилися на потужний інструмент тиску, завдяки якому зросла ціна подальшої агресії Кремля.

Проте, багато питань все ще залишаються невирішеними. Інформаційна війна все ще триває, і для ефективного протистояння їй Україні потрібен подальший розвиток медіасфери, зокрема підтримка незалежних ЗМІ, а також забезпечення їх новими технологіями. У міжнародному контексті слід посилити співпрацю з партнерами, особливо в питаннях кібербезпеки та економічної інтеграції.

Підрозділ 4.2 Дипломатична боротьба після анексії Криму

Анексія Криму в 2014 р. стала поворотним моментом у сучасній міжнародній політиці і викликала лавину засудження з боку багатьох держав та організацій. Це було перше відкрите порушення територіальної цілісності європейської держави з часів Другої світової війни, що призвело до зростання геополітичної напруженості. Україна опинилася в епіцентрі глобальної кризи, коли Російська Федерація, застосовуючи гібридні методи, намагалася легітимізувати анексію і водночас заперечувала свою участь у військовому конфлікті на Донбасі. Ці події призвели до перегляду політичних стратегій у багатьох столицях світу в контексті стримування агресії та підтримки України.

Протягом усього періоду Україна ставила собі за мету повернути анексовані території за допомогою міжнародних дипломатичних зусиль та активізувати міжнародну підтримку проти агресора. Ці завдання вимагають комплексного підходу: створення максимально широкої міжнародної коаліції, посилення двосторонніх та багатосторонніх відносин, забезпечення режиму санкційного тиску на Росію.

Одним з перших інструментів, прийнятих для протидії анексії Криму, стало запровадження санкцій проти Російської Федерації. Європейський Союз та Сполучені Штати Америки стали рушіями цього процесу, запровадивши цілу низку обмежень в економічній, фінансовій та технологічній сферах. Заморожування активів, обмеження доступу до міжнародних ринків і заборона на експорт передових технологій були широко інтегровані в цю політику. Таким чином, санкції мали подвійний ефект: економічний тиск на Росію та підґрунтя для солідарності міжнародних партнерів України[41, с. 744-750].

Особливу роль відіграла Генеральна Асамблея ООН, яка в березні 2014 р. ухвалила Резолюцію 68/262 про територіальну цілісність України. Вона засудила анексію Криму та підтвердила суверенітет України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Голосування показало, що підтримка України на міжнародній арені є досить широкою: більшість членів ООН виступили проти агресії, хоча низка держав утрималися або проголосували проти. Резолюція

стала важливим кроком у боротьбі за дипломатичне визнання незаконності дій Росії, а також основою для подальших політико-правових ініціатив[65].

На той момент співпраця з НАТО стала однією зі складових зовнішньополітичного курсу України. Лише за рік після підписання Річної національної програми співробітництва у 2015 р. Україна розпочала активне впровадження стандартів НАТО, включаючи модернізацію збройних сил, запровадження передових військових практик та проведення спільних навчань. Ці заходи покращили обороноздатність країни та продемонстрували політичну підтримку з боку НАТО. Ці дії, такі як участь у навчаннях «Сі Бриз» та «Репід Трайдент», не лише зміцнили співпрацю між збройними силами України та країн-членів НАТО, але й надіслали потужний політичний сигнал Росії, що міжнародне співтовариство готове підтримати Україну[6].

Важливу роль у протидії агресії відіграла також Організація з безпеки і співробітництва в Європі. Місія ОБСЄ була розгорнута навесні 2014 р. для моніторингу подій на сході України та документування порушень Росією міжнародного права. Така ідея відрізнялася тим, що давала платформу для об'єктивного розгляду того, що відбувалося на окупованих територіях. Діяльність цієї місії постійно гальмувалася російською стороною, проте її звіти стали важливим джерелом інформації для міжнародної спільноти, а також основою для нових санкцій та дипломатичних рішень[48, с. 244-246].

Саме дипломатична боротьба України після анексії Криму в 2014 р. стала взірцем багатосторонньої стратегії протидії гібридній агресії. Завдяки активній співпраці з міжнародними партнерами Україні вдалося досягти серйозних результатів у посиленні економічного, політичного та військового тиску на Росію. Водночас, активна участь в окремих організаціях, таких як НАТО та ОБСЄ, дозволила Україні не лише зміцнити власний оборонний потенціал, але й консолідувати міжнародну підтримку в боротьбі за відновлення своєї територіальної цілісності.

Досягнення якнайширшого міжнародного визнання дій Росії незаконними було одним з найактуальніших завдань для України після анексії Криму в 2014

р. Для цього була застосована комплексна стратегія, що включала інформаційну дипломатію та ініціативи в міжнародних судах.

Інформаційна дипломатія мала велике значення в рамках спростування російської пропаганди, яка активно поширювала викривлені наративи подій в Україні. Російські державні ЗМІ створювали видимість легітимності анексії на основі фальсифікації історичних фактів та агресивної антизахідної риторики. Україна, у свою чергу, розпочала низку міжнародних інформаційних кампаній з метою викриття російської дезінформації та поширення об'єктивної інформації. Міжнародні ЗМІ стали важливим каналом комунікації, через який міжнародна спільнота отримувала інформацію про порушення прав людини в окупованому Криму та події на Донбасі. Неурядові організації також долучилися до цього процесу, надаючи документальні докази злочинів та підтримуючи адвокаційні зусилля України. Таким чином, інформаційна дипломатія стала не лише засобом впливу на громадську думку, а й важливим інструментом міжнародної політики[44, с. 138-141].

Крім того, Україна подавала позови до міжнародних судових інстанцій з метою юридичного засудження дій Росії. У 2017 р. до Міжнародного суду ООН було подано позов проти Росії за порушення двох ключових конвенцій: про боротьбу з фінансуванням тероризму та про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Українська сторона звинувачувала Росію у підтримці терористичних груп на Донбасі та дискримінації кримських татар і українців в окупованому Криму. Ці судові процеси стали важливими кроками в юридичній боротьбі за зміцнення позицій України на міжнародній арені. Крім того, подання справ до Європейського суду з прав людини сприяло приверненню уваги до систематичних порушень прав людини в окупованому Криму та створило додатковий тиск на Росію[46].

Встановлення двосторонніх дипломатичних відносин було ще одним стратегічним напрямом зовнішньої політики України у боротьбі з російською агресією. Значна увага приділялася зміцненню партнерських відносин з країнами Балтії та Вишеградської четвірки. Ці держави, маючи власний досвід

протидії російському впливу, стали активними союзниками України в питаннях санкційної політики та дипломатичної підтримки. Завдяки спільним ініціативам на міжнародних майданчиках вдалося консолідувати позицію України в діалозі з ЄС та посилити єдність європейських країн щодо протидії російській агресії. Значна роль у цій дипломатичній стратегії належала США та Канаді. Одним з дуже важливих політичних сигналів стало ухвалення Конгресом США у 2014 р. Акту на підтримку свободи України. Цей акт передбачав надання Україні військової допомоги, посилення санкційного тиску на Росію. Канада також зробила дуже суттєвий гуманітарний та військовий внесок, що свідчить про її готовність до міжнародної солідарності з Україною. Тісна співпраця з цими країнами дозволила Україні не лише отримати всі необхідні ресурси, але й значно посилити свої позиції в трансатлантичному партнерстві [22, с. 31-35].

На цьому тлі можна виокремити низку важливих результатів дипломатичних зусиль України у 2014-2019 рр. По-перше, міжнародна спільнота зберегла санкційний тиск на Росію, який став одним із ключових інструментів стримування агресії. Незважаючи на економічні та політичні витрати, санкції залишалися важливим інструментом підтримки України на міжнародній арені. Вони дозволили Україні остаточно закріпити свої антиросійські позиції в міжнародних організаціях, таких як ООН, ОБСЄ та Рада Європи, використовуючи ці трибуни для того, щоб вказувати на окупацію Криму та порушення на Донбасі [22, с. 40-50].

Проте дипломатична боротьба виявила і слабкі місця: одним із таких викликів, який залишився, є відсутність координації між окремими напрямками зовнішньої політики, що перешкоджає досягненню довгострокових цілей. Крім того, російська пропаганда виявилася дуже ефективною, що вимагало від української сторони активнішої інформаційної роботи.

Посилення міжнародної співпраці, насамперед у рамках санкційної політики та оборонної допомоги, органічно поєднується з подальшим розвитком дипломатичної стратегії. Актуальним є продовження судових процесів та адвокаційних кампаній з викриття російської агресії. Їхнє

поєднання - залучення зусиль у сфері дипломатії, інформаційних та юридичних процесів - є єдиним способом, за допомогою якого Україна зможе зберегти міжнародну підтримку у прагненні відновити територіальну цілісність.

Підрозділ 4.3 Врегулювання конфлікту на Донбасі

З 2014 р. конфлікт на Донбасі став безпрецедентним викликом суверенітету та територіальній цілісності України. Він став результатом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників політичного контексту. З одного боку, внутрішня нестабільність, яка, по суті, укорінилася після Революції Гідності та перехідного періоду політичної системи, зробила Україну вразливою до зовнішнього втручання. При цьому агресія Російської Федерації набула таких форм, як комплекс гібридних дій, пряма військова підтримка сепаратистів та інформаційні атаки, спрямовані на дискредитацію української влади.

У зв'язку з цим Україна розробила комплексну стратегію зовнішньої політики для врегулювання конфлікту, яка базувалась на трьох китах: дипломатичні зусилля, санкційний тиск та реформування сектору безпеки. Центральна роль української дипломатії полягала у залученні міжнародної спільноти до підтримки територіальної цілісності України та створення умов для мирного врегулювання ситуації на Донбасі.

Підписання Мінських угод стало таким драматичним штрихом у спробі стабілізувати ситуацію на Донбасі. Перша угода, підписана у вересні 2014 р. за посередництва ОБСЄ, передбачала низку заходів, спрямованих на припинення бойових дій. Основні положення документа включали запровадження режиму припинення вогню, обмін полоненими та відведення важкого озброєння від лінії зіткнення. Хоча угода не змогла повністю зупинити ескалацію, вона створила підґрунтя для подальших переговорів [55, с. 18-20].

Друга Мінська угода - Мінськ-2 - була підписана в лютому 2015 р. за участі Німеччини, Франції, України та Росії в Нормандському форматі. Документ передбачав не лише військові, а й політичні заходи: особливий статус для окремих районів Донбасу, проведення місцевих виборів за українським законодавством. Передбачалася конституційна реформа, спрямована на подальшу децентралізацію влади [55, с. 18-20].

Важливою була роль міжнародних посередників для імплементації Мінських домовленостей. Дві держави-гаранти, Німеччина та Франція, доклали

серйозних зусиль для того, щоб ці домовленості були виконані. Зі свого боку, ОБСЄ здійснювала моніторинг дотримання режиму припинення вогню. Хоча неповна імплементація Мінських домовленостей була результатом обструкції з боку Росії, їхня важливість полягала у формуванні правової та дипломатичної бази для врегулювання конфлікту.

Політика санкцій перетворилася на один з найпотужніших інструментів у боротьбі з російською агресією. У відповідь на події в Україні Європейський Союз запровадив кілька етапів санкцій проти ключових секторів російської економіки: енергетики, фінансів та оборони. Після трагічного обстрілу Маріуполя в січні 2015 р., який став яскравим прикладом грубого порушення Росією міжнародного права, санкції були посилені. Вони передбачали заморожування активів і заборону на в'їзд для російських чиновників, а також обмеження на експорт високотехнологічної продукції [55, с. 26-29].

Це мало наслідки не лише в економічній сфері, але й помітно вплинуло на переговорний процес. Опинившись у ситуації міжнародної ізоляції, Росія була змушена вести переговори, але без реальної волі до компромісу. Санкції, запроваджені в координації ЄС і США та підтримані іншими західними партнерами, виявилися ефективними.

У свою чергу, США відіграли впливову роль у збереженні санкційного тиску. У 2014 р. Конгрес ухвалив Акт на підтримку свободи України, який передбачав низку заходів для стримування подальшої російської агресії. Документ не лише посилив економічні обмеження, але й надав військову допомогу Україні. Подальші рішення Конгресу щодо посилення санкцій підтвердили стратегічну підтримку України в її боротьбі за територіальну цілісність.

Міжнародні організації стали одним із ключових акторів у спробах врегулювання конфлікту на Донбасі, особливо в частині моніторингу, гуманітарної допомоги та впливу на міжнародну думку. Особливу роль відіграють Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Організація Об'єднаних Націй (ООН).

Від початку конфлікту ОБСЄ взяла на себе відповідальність за моніторинг подій у зоні бойових дій. Ця місія, створена в березні 2014 р., стала основним інструментом фіксації порушень режиму припинення вогню та документування порушень прав людини. Нейтралітет ОБСЄ став тим фактором, який дозволив їй стати важливим постачальником неупередженої інформації всередині міжнародної спільноти. Спостереження наочно продемонстрували систематичні порушення домовленостей з боку бойовиків, що діють під фактичним контролем Росії, включаючи використання забороненої зброї та обстріли мирного населення. Висновки цієї місії стали основою для подальшого посилення санкційного тиску на Російську Федерацію та створили правове підґрунтя для розгляду справ у міжнародних інстанціях. ООН, зі свого боку, зосередила зусилля на гуманітарній допомозі постраждалим від конфлікту та моделюванні глобального погляду на ситуацію на Донбасі. Організація регулярно публікувала доповіді, в яких детально описувала гуманітарну кризу в зоні бойових дій. У доповідях ООН йшлося про масове переміщення людей, пошкодження інфраструктури, регулярні порушення прав людини. Ці документи стали не лише фактором, що привернув увагу світової спільноти до трагічних подій, але й підставою для міжнародної допомоги та механізмів захисту цивільного населення[56, с. 575-580].

Двостороння дипломатія перетворилася на один з важливих інструментів консолідації міжнародної підтримки України в її боротьбі з російською агресією. В авангарді просування позиції України в рамках Європейського Союзу перебували передусім Польща та країни Балтії. Вони активно виступали за посилення санкційного режиму проти Росії та підтримували резолюції із засудженням дій Москви. За їхньою риторикою стояв історичний досвід протидії російському імперіалізму, що дозволило їм ефективно мобілізувати підтримку серед інших європейських партнерів. Так само Польща виявилася важливою логістичною платформою для надання гуманітарної допомоги Україні, завдяки якій вдалося досягти стабільності в регіонах, прилеглих до її кордонів[68, с. 14-16]. Значну військову допомогу Україні надали Сполучені

Штати Америки та Канада, що дозволило Україні підвищити потенціал її обороноздатності. США схвалили низку програм, спрямованих на оснащення України зброєю, військову підготовку та фінансування реформ у секторі безпеки. Він включає як фінансову, так і військову допомогу: нелетальну зброю та технічну підтримку. Попередні двосторонні ініціативи згодом стали основою довгострокового партнерства між Україною та її західними союзниками, спрямованого на зміцнення позицій Києва на міжнародній арені. Значну роль у формуванні глобальної підтримки України в її боротьбі проти російської агресії відіграла інформаційна складова. Одним із найважливіших завдань української дипломатії стало викриття причетності Росії до конфлікту. Завдяки міжнародним інформаційним кампаніям Україні вдалося вказати світовій спільноті на порушення Росією міжнародного права, використовуючи джерела ОБСЄ, ООН та інші незалежні джерела. Вони мали на меті ознайомити західну аудиторію з тим, що відбувалося на Донбасі, а отже, слугували ще одним інструментом тиску на уряди тих країн, які здатні впливати на Росію[60, с. 300-306].

Дуже важливу роль у формуванні громадської думки відігравали засоби масової інформації. Українські та іноземні ЗМІ активно висвітлювали гуманітарну кризу, спричинену конфліктом, та надавали можливість почути голоси постраждалих. Такий підхід сприяв зміцненню позицій України у світовому інформаційному просторі на протипагу російській пропаганді, яка намагалася дискредитувати українську владу та легітимізувати дії бойовиків.

Криза на Донбасі виявилася одним із найсерйозніших викликів, з яким зіткнулася незалежна Україна в плані збереження свого суверенітету і територіальної цілісності. Реакція української дипломатії була комплексною: переговори, політика санкцій, військово-технічна співпраця з міжнародними партнерами. Загальні рамки для дипломатичних зусиль були задані Мінськими угодами, виконання яких досі блокується Росією, і поки що не можна стверджувати, що вдалося досягти тривалого миру.

Міжнародні організації, такі як ОБСЄ та ООН, допомагали здійснювати моніторинг ситуації та надавати гуманітарну допомогу, тим самим створюючи умови для міжнародного тиску на агресора. Водночас розвиток двостороннього співробітництва зі США, Канадою та країнами Балтії забезпечив матеріальну та політичну базу, необхідну для зміцнення обороноздатності України.

Таким чином, незважаючи на серйозний крок вперед у міжнародній мобілізації та консолідації антиросійських позицій, конфлікт на Донбасі досі не врегульовано через неготовність Росії до реального конструктивного діалогу. Його розв'язання пов'язане, насамперед, зі збереженням міжнародної єдності, дипломатичним тиском, ефективною безпековою та управлінською реформою в Україні.

Розділ 5. Підсумки зовнішньої політики за часів президентства П. Порошенка та її вплив на майбутнє

Підрозділ 5.1 Вплив президентства П. Порошенка на зовнішньополітичний вектор України – що залишилося після його каденції

Говорячи про зовнішню політику П. Порошенка, одразу спадає на думку те, що за весь час незалежності України, він був першим, хто стикнувся з такою кількістю проблем зовнішнього і внутрішнього характеру. Тому його зовнішня політика залежала саме від тих загроз, які нависали над українською державою.

Першочерговою загрозою можна одразу ж було назвати Росію та її ірредентиську політику, котру вона почала провадити ще з 2008 р. Ситуація з Грузією не була взята до уваги хоча б тому, що при владі перебували ті, хто був при владі заради цієї ж влади. І своєю недалекоглядністю привели до того, що хронічний стан економіки та війська було використано Російською Федерацією для анексії Криму і розв'язання гібридної війни на сході України. Саме це й диктувало те, навколо чого оберталася зовнішня політика України часів президенства П. Порошенка.

Він став першим президентом за всю історію України, який на виборах переміг в усіх регіонах нашої держави, де проводилось голосування. Прийшов до влади з заявами, що він зможе швидко завершити конфлікт і з його вуст звучали слова: «АТО має тривати години, а не місяці», - за які йому довелося зрештою вибачитися.

Помилкою Петра Олексійовича, а також багатьох політиків «до» та «після» нього була думка, що саме вони будуть тими, хто зможе стати рішенням цієї проблеми, коли ж навпроти саме тут все залежить від президента Російської Федерації, який кінця цьому гібридному конфлікту не бажав. Тому єдиним шляхом, який було обрано 5-им президентом став курс на стабілізацію, а також зменшення інтенсивності того конфлікту, який був і який змогла би підтримувати Україна без значних втрат.

Якщо взяти до уваги дані і цифри соціопитувань, то майже все те, що стосувалось зовнішньої політики і того як її проводив П. Порошенко не призводило до негативного ставлення до нього від суспільства загалом.

Таблиця 5.1 Яким чином на міжнародному становищі України позначається діяльність Петра Порошенка?[32]

№	1	2	3	4	5	6
Питання	Умови реалізації інтересів України покращуються, однак поки що – без відчутного прогресу	Досягнут и реального прогресу у реалізації інтересів України на міжнародній арені	Міжнарод не становище України залишається незмінним	Зберігається тенденція до погіршення, однак вона не пов'язана з діяльністю президента	Відбувається погіршення міжнародного становища в тому числі й через діяльність президента	Важко сказати
червень 2014	70%	16%	4%	3%	1%	6%
грудень 2018	23%	13%	1%	49%	8%	6%

Опираючись на дані таблиці, важко сказати про те, що обставини України чи зовнішньополітичний курс у свідомості українців був негативно пов'язаний з особистістю П. Порошенка. Як стверджує політичний аналітик М. Золкіна, чотири із п'яти досягнень 5-го президента стосувалося зовнішньої політики [14].

Зважаючи на те, що після 2014 р. курс України був спрямований на європейську інтеграцію, то настрої з того часу не надто сильно змінилися.

Таблиця 5.2 Чи відповідає національним інтересам України курс на вступ до Європейського Союзу?[32]

Рік	червень 2014	грудень 2018
Так	76%	72%
Скоріше Так, ніж Ні	19%	20%
Скоріше Ні, ніж так	1%	4%

Стає більш, ніж очевидним, що бажання українців вступити до структур Європейського Союзу, аж ніяк не змінилося. Інше соціологічне опитування і також коментарі соціологів більше натякають на те, що пересічному українцю не вистачає кращої обізнаності щодо того напрямку розвитку, який було задано.

Опитування, яке було проведено в січні-лютому 2019 р. серед 2500 респондентів по всій території України, окрім тимчасово окупованих територій, показало і підтвердило ту саму проблему, а саме по-інформованості. Бо одна з тих речей, котрі роблять курс на Європейський Союз таким привабливим було те, що це все асоціюється із заможним життям.

«Для більшості українців Євросоюз уособлює високий рівень життя, стабільність в економіці, справедливе правосуддя тощо. Це так, але курс на ЄС – це адаптація і ухвалення 60 тисяч сторінок законодавства Євросоюзу українською стороною, це наступний крок після внесення змін до Конституції України щодо курсу на ЄС і НАТО», – наголосив член стратегічної групи радників Центру «Нова Європа» Р. Шпек [16].

Він також зазначив те, що на порядку денному розробка «програми грамотності» для українців через банальне нерозуміння того, що це в собі включає, а також те, що потрібно для цього зробити [16].

Головним позитивом цього опитування було те, що для 54% українців євроінтеграція України - «безальтернативний курс» зовнішньої політики держави.

«Для більш як 17 відсотків опитаних продовження курсу України на ЄС є принципово важливим, а більш як третині українців важливо, щоб майбутній президент продовжив курс на євроінтеграцію», – повідомив заступник директора Центру «Нова Європа» С. Солодкий [16].

За його словами, найбільше на проєвропейськість майбутнього очільника держави зважатимуть виборці на заході України (більш як 70% опитаних), найменше – на сході (34%). Крім того, на півдні і сході країни чимало виборців готові голосувати за кандидата, який припинить євроінтеграцію (понад 16% і 13% відповідно).

Можна також зробити висновок, що третина людей була б готова погодитися на курс із припиненням євроінтеграції через більш характерне для жителів регіонів Півдня та Сходу України толерування російського і того, що з ним пов'язано, тому програма з «просвітленням» буде потрібна як ніколи.

Важливо, щоб така програма не лише пояснювала структуру та механізми роботи ЄС, але й акцентувала на тому, як цей курс впливатиме на різні аспекти життя: економіку, соціальну політику, права громадян, можливості для бізнесу та молоді.

Зокрема, потрібно висвітлювати, які реформи необхідно впроваджувати для досягнення відповідності стандартам ЄС, а також які виклики це може принести. Наприклад, підвищення стандартів у сфері правосуддя, екології чи бізнесу потребує часу і зусиль, але в довгостроковій перспективі сприятиме розвитку країни. Українці мають чітко розуміти, що курс на ЄС – це не лише політичний вибір, а й стратегія модернізації, яка впливає на їхнє щоденне життя.

До програми також варто включити інформаційно-освітні кампанії, спрямовані на розвінчання міфів, що поширюються про Євросоюз, і пояснення конкретних вигод євроінтеграції: від спрощення подорожей до доступу до

нових ринків і програм навчання. Важливо, щоб громадяни розуміли, що євроінтеграція – це процес, який вимагає участі кожного, починаючи з побудови правової держави й закінчуючи формуванням активного громадянського суспільства.

Крім того, важливо звернути увагу на регіональні особливості. Наприклад, у східних і південних областях, де підтримка євроінтеграції нижча, програми мають бути адаптовані до місцевих реалій і більше фокусуватися на економічних вигодах та практичних аспектах цього курсу. Це допоможе зміцнити розуміння та підтримку європейського вибору серед усіх верств населення.

Не менш важливим були і події пов'язані з отриманням Томосу навесні 2018 р. У 2018 р. слово «томос» стало одним із найпопулярніших пошукових запитів українців, посівши третє місце серед питань «що це таке?». Інтерес до цього слова пов'язаний із важливими подіями в релігійному житті країни. Весною Українська православна церква розпочала процес отримання незалежності від Російської православної церкви, і вже 15 грудня в Києві було створено Українську помісну православну церкву. Її предстоятелем обрали митрополита Епіфанія, а нова церква отримала назву Православна церква України. Вручення томосу, документу, який підтверджує її незалежність, було заплановане на 6 січня 2019 р. [28].

Томос – це офіційний документ, що видається Константинопольським патріархатом і підтверджує автокефалію церкви, тобто її повну незалежність у внутрішніх справах. Це означає, що відтепер церква самостійно приймає рішення, і на неї не може впливати інша релігійна структура, окрім права апеляції до Константинополя. Як пояснюють експерти і релігієзнавці О. Саган і директор «Релігійно-інформаційної служби України» Т. Антошевський, автокефалія є важливим елементом державної незалежності, адже вона дозволяє релігійній громаді позбутися впливу іншої країни, зокрема Росії.

Т. Антошевський також пояснив важливість цієї події так: «Православна церква в Україні за всі роки не мала канонічного статусу автокефалії, і те, що зараз відбувається, можна порівняти з ухваленням акта про незалежність» [28].

Шлях до отримання автокефалії для України був складним і тривав понад століття. Протягом ХХ ст. було декілька спроб здобути церковну незалежність, але всі вони завершувались невдачею. Лише після проголошення незалежності України в 1991 р. цей процес активізувався. Відтоді боротьба за створення помісної церкви тривала десятиліттями, і лише зараз вдалося досягти результату.

Об'єднавчий собор, який відбувся в грудні 2018 р., став вирішальним етапом. На ньому зібралися єпископи, священники та миряни з різних церков, щоб ухвалити рішення про створення єдиної церкви. Було визначено назву, обрано предстоятеля, і тепер ця церква є офіційною частиною світового православ'я. Проте цей процес лише починається. Громади, які захочуть змінити свою юрисдикцію, зможуть це зробити, але для цього необхідно врегулювати відповідне законодавство, оскільки нинішні правила переходу залишаються нечіткими.

Окрім юридичних питань, перед церквою стоять виклики модернізації. Українська церква багато в чому дублює традиції Московського патріархату, зокрема щодо календаря та способу життя громад. Наприклад, святкування Різдва 7 січня – це не традиція, а застаріла система, яка не відповідає сучасному григоріанському календарю. Оновлення календаря та інших аспектів релігійного життя могло б зробити церкву ближчою до людей і сучаснішою [28].

Створення помісної церкви – це не лише про релігію, а й про політику, історію та ідентичність. Для України це крок до зміцнення своєї незалежності, позбавлення впливу Москви та формування нової моделі церковного життя, яка відповідатиме потребам сучасного суспільства. Це складний, але важливий процес, який визначатиме майбутнє релігії та культури країни.

Підрозділ 5.2 Критика та аналіз невдач – аналіз опозиційних поглядів та думок експертів

Якщо говорити за невдачі, то вони в більшій мірі стосувалися внутрішньої політики, але аж ніяк зовнішньої. Тим не менш, це не означає, що з останньою все було ідеально.

«Те, що П.Порошенко отримує найвищі оцінки за успіхи саме у цій сфері, має об'єктивне пояснення насамперед його компетенцією як президента відповідно до Конституції. До того ж Порошенко, як політична постать, на цій ниві краще себе презентував, ніж у питаннях внутрішніх проблем». Такі слова політичний аналітик Фонду «Демократичні ініціативи» М. Золкіна. Вона також додавала, що деякі окреслені експертами як зовнішньополітичні сфери можна занести й до внутрішньої політики [14].

Це могло сприяти більш позитивному іміджу Петра Олексійовича. На думку політаналітика, це насамперед могло стосуватися питань підвищення обороноздатності країни, що було частиною внутрішньої політики, але в той же час відображало успіхи держави та президента в питаннях перемовин на зовнішній арені [14].

«Те саме можна сказати і про безвіз, – каже М. Золкіна. – Він сприймається експертами як успіх у зовнішній політиці, але разом з тим є результатом змін, які стосуються і внутрішньої політики».

Експерт звернула увагу, що безвізовий режим не дав українцям змоги повністю відчувати всі його переваги та усвідомити, наскільки це важливе досягнення. Лише з роками можна було б оцінити, як саме цей режим відкривав українцям доступ до країн Шенгенської зони, створює можливості для подорожей, роботи чи навчання за кордоном. Тобто реальна цінність безвізу стала б помітною, коли його переваги почнуть впливати на повсякденне життя більшої кількості людей [14].

«Якщо говорити про таке досягнення у сфері зовнішньої політики, як збереження міжнародної антипутінської коаліції, то цей зовнішньополітичний успіх дозволив займатися і обороноздатністю, і розробкою нового формату дій держави щодо окупованої частини Донбасу», – веде свою думку М. Золкіна.

Політичний аналітик зауважила, що перед П. Порошенком та зовнішньополітичними відомствами стояло важливе завдання – зберегти коаліцію в межах Європейського Союзу, яка була створена для підтримки України. Це питання набуло особливої актуальності через нові виклики, що постали перед ЄС. Наприклад, тодішній уряд Італії міг створити серйозну загрозу для єдності Євросоюзу, що могло вплинути і на здатність ЄС підтримувати спільну позицію щодо України. Тому підтримання єдності серед європейських партнерів – одне з ключових завдань, яке потребувало ретельної роботи та політичної гнучкості [14].

«Нові виклики потребуватимуть оперативних зусиль, зокрема для того, щоб Україна не стала предметом політичних спекуляцій і торгів в Європейській Раді, коли під загрозою може опинитися єдність Євросоюзу відносно політики Росії щодо Криму та Донбасу», акцентувала експерт [14].

На думку М. Золкіної, одним із ключових завдань зовнішньої політики України було забезпечення стабільності та послідовності у реалізації двосторонньої співпраці з НАТО. Це передбачало не лише підтримку поточного курсу на зближення з Альянсом, а й активізацію зусиль у сфері оборонних реформ, які відповідають стандартам НАТО, та поглибленню практичної взаємодії у військовій та безпековій сферах. Зокрема, важливо досягати конкретних результатів у підвищенні рівня взаємосумісності Збройних Сил України із силами країн-членів НАТО, а також у виконанні спільних проєктів, спрямованих на посилення обороноздатності. М. Золкіна підкреслила, що лише завдяки сталому підходу до співпраці з Альянсом Україна могла б зміцнити свої позиції на міжнародній арені та посилити свою безпеку в умовах агресії з боку Росії: «Співпраця з НАТО дещо менше привертає увагу на рівні тактичної і повсякденної роботи, – зазначає експерт, – але у цій сфері справді є досягнення і не тільки урядових структур, а й президента. Сьогодні співробітництво з НАТО вийшло на достатньо системний рівень, зокрема, на реалізацію і Стратегічного оборонного бюлетеню, і на середньострокове планування, яке

стосується планових заходів з реформи сектору безпеки і оборони на 3-5 років» [14].

Водночас, що стосується питання проведення референдуму про вступ України до НАТО, політичний аналітик М. Золкіна застерігала від поспішних дій у цьому напрямі. На її думку, винесення цього питання на референдум вимагало б ретельної підготовки та чіткої стратегії, аби забезпечити не лише широку суспільну підтримку, але й уникнути ризику політичних маніпуляцій як всередині країни, так і на міжнародній арені. М. Золкіна наголосила, що питання НАТО було надзвичайно чутливим і стратегічно важливим, тому поспішність у цьому випадку може призвести до контрпродуктивних наслідків. Вона закликала до зваженого підходу, який передбачатиме широку просвітницьку кампанію, підготовку суспільства та роз'яснення всіх переваг і викликів, пов'язаних із інтеграцією до Альянсу.

«Насамперед тому, – пояснила експерт, – що попри всі високі оцінки готовності українців голосувати на референдумі за приєднання України до НАТО, у нас досі зберігається достатньо високий показник неготовності брати участь у такому референдумі у південних і східних регіонах. Якщо ж ці люди все ж виявлять бажання прийти на референдум, то результат може виявитися несподіваним», – підсумувала М. Золкіна [14].

Більш критичних думок притримувався політолог і директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства, В. Кулик. У своїй колонці, останній згадував, що Петро Олексійович ставив собі в плюс створення кола друзів України і що існує антиросійська коаліція.

«Однак я б не назвав це «заслугою Порошенка». Скоріше, це є результатом сприятливої політичної кон'юнктури – захисту європейцями і американцями власних національних інтересів. Україні така коаліція теж була вигідна, але все ж Європа і США виходили, насамперед, зі своїх власних національних інтересів. Наша дипломатія зробила, звичайно, багато. Однак не було стимулювання та реклаमाції другого плану, не були надані можливості світовій спільноті виступати на різних майданчиках та створювати позитивний

контекст для України. Не було створено ефективного іноземного мовлення та інформаційного продукту для світового співтовариства, який би представляв українську позицію. У той же час Росія має такий продукт. Можна було створити точковий, вузько сегментований продукт і працювати з навколополітичними тусовками. Але у нас на це не пішли, такі експерименти не захотіли реалізовувати. І це – «мінус» президента», – вважає В. Кулик. Політолог зробив висновок про те, що «Порошенко став великим розчаруванням для України» [20].

Аналізуючи цю думку, варто відзначити, що критика, висловлена політологом, зосереджується на декількох важливих аспектах зовнішньої політики П. Порошенка. З одного боку, успіхи України на міжнародній арені, такі як збереження коаліції підтримки з боку Заходу, були безперечно вигідними для країни. Однак, як зазначає В. Кулик, ці досягнення більше обумовлені сприятливими обставинами, ніж стратегічною роботою української дипломатії або особистими заслугами президента.

Звісно, роль США та ЄС у підтримці України була продиктована їхніми власними інтересами, пов'язаними із протидією агресії Росії та захистом демократичних цінностей у Східній Європі. Але водночас В. Кулик підкреслює, що Україні не вдалося повною мірою використати цей сприятливий момент. Основні претензії стосуються відсутності системної роботи з формування міжнародного іміджу країни. Зокрема, не було створено ефективного механізму комунікації з іноземною аудиторією, який міг би забезпечити поширення української позиції через засоби масової інформації, культурні ініціативи або політичні майданчики. На цьому тлі Росія, попри критику з боку Заходу, продовжувала активно використовувати свої інформаційні ресурси для просування власної пропаганди.

Російська Федерація вкладає в пропаганду величезні кошти, що робить її лідером у цій сфері. У 2012 р. на підтримку провідних державних ЗМІ Росія витратила 48.65 млрд. руб. (1.6 млрд. дол.). Для порівняння, Китай, який є другою країною за рівнем витрат на пропаганду, витрачає значно менше. Серед

найбільших отримувачів російського бюджету: ВГТРК – 19.1 млрд. руб., Russia Today – 11 млрд. руб., «Голос России» – 4.4 млрд. руб., «Российская газета» – 3.95 млрд. руб., «РИА Новости» – 2.9 млрд. руб.. Також на «Общественное телевидение» виділили 1.2 млрд. руб., а ІТАР-ТАСС отримав 1.1 млрд. руб..

Особливу увагу привертає телеканал Russia Today, який отримує 275 млн. євро щороку – це стільки ж, скільки Великобританія витрачає на BBC, але витрати на одного працівника RT досягають 183 тис. дол. на рік, що є рекордом у світі. Для порівняння, витрати Катару на «Аль-Джазіру» втричі менші, а ефективність російського телеканалу очевидна – він став першим у світі новинним каналом, який набрав понад 1 мільярд переглядів на YouTube.

Окрім телебачення, Росія активно працює через друковані ЗМІ. «Российская газета» щомісяця видає спеціальні додатки для іноземних видань, таких як Washington Post та Daily Telegraph, витрачаючи мільйони рублів на поширення пропагандистських матеріалів. Для роботи з міжнародною аудиторією залучаються десятки експертів, яких щедро фінансують. Наприклад, німецький політолог О. Пар є одним із найактивніших лобістів Кремля в Європі.

Таблиця 5.3 Ціна інформації. Скільки грошей витрачають країни на підтримку ЗМІ

Держпідтримка газет, телеканалів та агенцій у світі [2]

CCTV	873 млн. дол.	Китай
Xinhua	267.8 млн. дол.	Китай
ВГТРК	633.3 млн. дол.	Росія
Russia Today	366.6 млн. дол.	Росія
«Голос России»	146.6 млн. дол.	Росія
«Российская газета»	131.6 млн. дол.	Росія
«РИА Новости»	96.7 млн. дол.	Росія
«Первый канал», НТВ, ТК «Петербург»	166.7 млн. дол.	Росія

«Общественное телевидение»	40 млн. дол.	Росія
ИТАР-ТАСС	37 млн. дол.	Росія
Anadolu Agency	28.2 млн. дол.	Туреччина
Voice of America	205.1 млн. дол.	США
Euronews	15 млн. євро	країни ЄС
LUSA	15 млн. євро	Португалія
RIVE	550 млн. євро	Іспанія
BBC	277 млн. євро	Великобританія
AFP	115 млн. євро	Франція
Al-Jazeera	100 млн. євро	Катар
EFE	48.3 млн. євро	Іспанія

На цьому фоні Україна виглядає абсолютно непідготовленою до інформаційної війни. У 2014 р. бюджет на утримання українських державних ЗМІ склав понад 1 млрд. грн., але ці кошти переважно спрямовані на підтримку обласних і районних газет із мізерними рейтингами. Наприклад, деякі з цих видань мають штати у 200-300 осіб, але практично не створюють якісного контенту. Натомість міжнародне українське телерадіомовлення не було створене, що суттєво ускладнює протидію російській пропаганді.

У 2014 р. медіахолдинг І. Коломойського оголосив про запуск міжнародного телеканалу Ukraine Today. Початковий бюджет на його запуск склав близько 5 млн. євро, і вже у серпні 2014 р. канал почав мовлення в тестовому режимі. Однак цей проєкт є приватною ініціативою, а не частиною загальнонаціональної стратегії.

Окремі волонтерські ініціативи демонструють потенціал. Наприклад, волонтери перекладають статті з провідних українських видань, таких як «Українська правда» та «Дзеркало тижня», на польську, литовську та словацьку мови. Проте таких зусиль недостатньо, щоб забезпечити системну присутність України в міжнародному медіапросторі. З огляду на це, було б доцільно

створити спеціальний фонд для підтримки іноземних журналістів і блогерів, виділяючи їм гранти на висвітлення українських подій. Наприклад, навіть 10-20 тис. євро на одного європейського блогера або журналіста могли б значно підвищити обізнаність про Україну.

Якщо врахувати масштаби російських витрат на пропаганду, Україні потрібно діяти значно рішучіше. Наприклад, створення сучасного міжнародного телеканалу коштувало б приблизно декілька десятків мільйонів євро на рік – це менше, ніж сума, яку Росія витрачає на один лише Russia Today. Однак навіть такі інвестиції могли б радикально змінити обізнаність міжнародної аудиторії про події в Україні. Зараз же Росію чують набагато голосніше, що створює викривлений образ реальності та погіршує міжнародне становище України [2].

Політолог В. Кулик також звертає увагу на те, що Україна могла б працювати більш точно, створюючи контент для вузьких аудиторій, які мають вплив на формування політики у країнах-партнерах. Це могло б включати співпрацю з політичними експертами, аналітичними центрами чи навіть журналістами, які формують громадську думку. На жаль, такі можливості залишилися нереалізованими, що політолог вважає серйозним упущенням.

Загалом, висновок про те, що П. Порошенко став «великим розчаруванням для України», виглядає радикальним, але має під собою певні підстави. Хоча його діяльність мала безумовні досягнення, як-от зміцнення міжнародної підтримки України, брак стратегічного підходу до інформаційної політики та недооцінка значення м'якої сили значно знизили ефективність цих зусиль. Така критика вказує на те, що навіть у найбільш сприятливих умовах необхідно докладати більше зусиль для реалізації довгострокових цілей [20].

Не менш важливим була і критика щодо АТО та взагалі її формату. У свою чергу, це була одна з причин програшу на президентських виборах 2019 р., через неможливість чи ніби «не бажання» завершувати конфлікт.

Г. Перепелиця, директор Інституту зовнішньополітичних досліджень, висловлює жорстку критику щодо військово-політичного керівництва України у 2014 р., аналізуючи ключові невдачі, які, на його думку, стали причиною

підписання Мінських угод. Експерт наголошує, що Україна могла б уникнути цього формату домовленостей, якби не серія катастрофічних помилок, зокрема відсутність своєчасного введення воєнного стану, що дозволило б повноцінно використовувати Збройні сили України для захисту території від російської агресії. Натомість було запроваджено формат «АТО», що, на думку Г. Перепелиці, не відповідав реаліям війни.

У 2014 р. Україна зазнала трьох важких поразок. Росія взяла під контроль 400 кілометрів кордону, а до 80% української військової техніки було знищено. Решта техніки, за словами Г. Перепелиці, залишалася на параді в Києві, коли російські війська вторглися під Іловайськом. Територія була фактично відкрита для подальшого наступу, і українське керівництво не мало іншого вибору, окрім як погодитися на Мінські домовленості. Ці угоди, попри всі їхні недоліки, дозволили уникнути капітуляції перед Росією.

Г. Перепелиця також нагадує, що подібний сценарій повторився у 2015 р. після поразки під Дебальцевим, коли був підписаний «Мінськ-2». Він підкреслює, що оскільки Росія диктувала умови угод, виконання їхньої політичної частини для України було «смертельно небезпечним». Наприклад, запровадження особливого статусу для окупованих територій могло б фактично легалізувати їхню автономію, створюючи умови для сценаріїв на кшталт Абхазії.

Експерт зазначає, що Мінські угоди не здатні завершити конфлікт, а лише тримають його на рівні низької інтенсивності. З одного боку, це дозволяє уникнути великомасштабних бойових дій, але з іншого – війна перетворилася на затяжний конфлікт, який стає випробуванням на виживання для України. Г. Перепелиця наголошує: «Завершення війни можливе лише внаслідок воєнної перемоги. У війні все визначає ситуація на фронті».

Він критично оцінює сподівання на виключно мирний шлях вирішення конфлікту та зовнішню допомогу, підкреслюючи, що в умовах нинішньої ситуації Україна не може відмовитися від Мінських домовленостей. Проте, на

його думку, цей формат не веде до розв'язання конфлікту, а лише продовжує його у хронічному вигляді [18].

Таким чином, П. Порошенко досяг значних успіхів у зовнішній політиці, зокрема в укріпленні антипутінської коаліції, безвізовому режимі з ЄС та співпраці з НАТО. Водночас, ці здобутки були зумовлені сприятливою міжнародною кон'юнктурою, а не системною роботою. Водночас Україні не вдалося належним чином використовувати «м'яку силу»: брак інвестицій у міжнародну інформаційну політику залишив нас незахищеними перед російською пропагандою. На внутрішньополітичному фронті формат АТО та Мінські угоди, які заморозили війну на Донбасі, стали об'єктами серйозної критики. Експерти відзначали відсутність стратегічної підготовки для вирішення ключових проблем, що сприяло подовженню війни на сході. Загалом, діяльність П. Порошенка оцінюється як суперечлива: зовнішні успіхи помітні, але їх ефективність знижувалася через недоліки в інформаційній політиці та відсутність зваженої стратегії.

Висновки

В травні 2014 р. відбулось обрання проєвропейського президента П. Порошенка. Кремль продовжив агресивну політику втручання, анексувавши Кримський півострів і почавши війну на Донбасі. Так, Україна розпочала антитерористичну операцію проти підтримуваних Росією сепаратистів на Донбасі у 2014 р. Війна була одним з головних викликів для П. Порошенка. У ці роки він активно шукав міжнародної підтримки та намагався домогтися посилення санкцій проти Росії. П. Порошенко виступав за міжнародне визнання РФ як агресора, який намагається силою змінити міжнародні кордони.

П. Порошенко активно піднімав питання незаконної анексії Криму на міжнародних форумах. Одним з ключових моментів його зовнішньої політики стала боротьба за міжнародне визнання анексії Криму та порушення РФ прав людини на півострові.

З огляду на це, П. Порошенко активно працював над укріпленням співпраці України з НАТО. Під його керівництвом було ухвалено ряд законодавчих актів, що наближали Україну до альянсу, а також відбулася реалізація реформ у військовій сфері. Ми були на шляху отримання плану дій щодо членства в НАТО, хоча цей процес президент не зміг завершити.

Наступним пріоритетом зовнішньої політики П. Порошенка стала євроінтеграція України. Одним з найбільших досягнень його каденції стало підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 р. Президент активно реформував державу, аби наблизити Україну до стандартів ЄС, а також працював над збільшенням підтримки України в Європейському парламенті.

Порошенко зміг налагодити конструктивні відносини зі США – ще один крок в напрямку підтримки України міжнародними партнерами. В цей період США почали військову допомогу Україні та підтримку на дипломатичному рівні. Крім нелетального озброєння, завдяки дипломатичній роботі, Україна отримала й летальну зброю: снайперські гвинтівки та протитанкові комплекси «Javelin». Президент активно працював над введенням та продовженням партнерами санкцій проти Росії.

Насамкінець можна зазначити, що президентство П. Порошенка стало етапом суттєвих змін у зовнішній політиці України. Він провів величезну роботу в напрямку міжнародної підтримки України, незважаючи на війну та внутрішньо-політичні проблеми.

Список використаних джерел та літератури:

Джерела:

- 1 «Газпром» погодився виплатити «Нафтогазу» \$2,9 млрд. *РБК*.
URL: <https://www.rbc.ru/politics/21/12/2019/5dfdee8b9a794712024bfddb>.
- 2 Radio Silence. Чому Україна поступається Росії на закордонному інформаційному фронті. *Тиждень* *UA*.
URL: <https://web.archive.org/web/20171222105824/http://tyzhden.ua/World/116841>
- 3 Rapid Trident-2019: на Львівщині розпочалися міжнародні навчання за участю понад 3,5 тисяч військовослужбовців із 14 країн світу. *Інформаційне агентство* *АрміяInform*.
URL: <https://armyinform.com.ua/2019/09/16/rapid-trident-2019-na-lvivshhyni-rozpchalysya-mizhnarodni-navchannya-za-uchastyu-ponad-35-tysyach-vijskovosluzhbovcziv-iz-14-krayin-svitu/>.
- 4 АНІСІМОВ В. Історична політика Петра Порошенка 2014–2019. *Актуальні питання гуманітарних наук*. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/76_2024/part_1/3.pdf
- 5 Багатонаціональний батальйон "Тиса" бере участь у міжнародних навчаннях в Угорщині. *Укрінформ*.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2783199-bagatonacionalnij-bataljon-tisa-bere-ucast-u-miznarodnih-navcannah-v-ugorsini.html>.
- 6 Бородай А. В. Україна та НАТО: шляхи співпраці та співробітництва. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39542/1/3.pdf>
- 7 Вишинський А. Зовнішня торгівля: СНД втратили, ЄС ще не отримали. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/29/540589/>
- 8 Від «Світлої лавини» до Trident Juncture. У яких міжнародних військових навчаннях брала участь Україна у 2018 році. *Тиждень.ua*.
URL: <https://tyzhden.ua/vid-svitloi-lavyny-do-trident-juncture-u-iakykh-mizhnarodnykh-vijskovykh-navchanniakh-brala-uchast-ukraina-u-2018-rotsi/>.

- 9 Глава администрации Путина Иванов: Россия и США будут координировать действия по Украине. *Гордон* | *Gordon*. URL: <https://gordonua.com/news/war/glava-administracii-putina-ivanov-rossiya-i-ssha-budut-koordinirovat-deystviya-po-ukraine-85890.html>.
- 10 Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну. *Нацбанк України*. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf.
- 11 Дубчак А. Корабель. Репортаж із артилерійських стрільб на морі під час «Сі Бриз-2019». *Andriy Dubchak*. URL: <https://ua.krymr.com/a/si-briz-2019/30046189.html>
- 12 ЄС продовжить односторонні преференції для Києва. Виконання угоди відкладено на рік. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/09/12/7025971/>
- 13 Зовнішня торгівля товарами. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Tov_y.pdf.
- 14 Із п'яти досягнень Порошенка за четвертий рік президентства чотири стосуються зовнішньої політики. *Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва*. URL: <https://dif.org.ua/article/iz-pyati-dosyagnen-poroshenka-za-chetvertiy-rik-p-rezidentstva-chotiri-stosuyutsya-zovnishnoi-politiki>.
- 15 Керівництво багатонаціонального навчання «Кленова арка-2016» та командування ЛІТПОУКРБРИГ взяли участь у прес-конференції у Львівському прес-клубі. *Десантно-штурмові війська Збройних сил України*. URL: <https://dshv.mil.gov.ua/kerivnictvo-bagatonacionalnogo-navchannya-klenova-arka-2016-ta-komanduvannya-litpoukrbrig-vzyali-uchast-u-pres-konferencii-u-lvivskomu-pres-klubi/>.
- 16 Курс на Європу під проводом твердого лідера. *Радіо Свобода*. URL: <https://ua.krymr.com/a/zovnishnia-polityka-maibutnoih-preyzdenta-ukrainy-kurs-na-yevropy/29770694.html>.
- 17 Народжуваність в Україні – вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Народжуваність_в_Україні.

- 18 Пиріг В. Бойовики припинили танкові обстріли українських позицій після появи у ЗСУ «Джавелінів». *ZAXID.NET*. 2018. URL: https://zaxid.net/boyoviki_pripinili_tankovi_obstrili_ukrayinskih_pozitsiy_pislya_royavi_u_zsu_dzhaveliniv_n1473766
- 19 Підписання Мінських угод: пастка для України чи механізм стримування Росії?. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30146733.html>
- 20 Політолог назвав головні провали Порошенка на посаді президента. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/politics/amp-10416513-politolog-nazvav-golovni-provali-poroshenka-na-posadi-prezidenta.html>.
- 21 Рівень безробіття в Україні (2019). *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2019/>.
- 22 Рябич Д. С. Зовнішня політика України в 2014–2021 роках. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d8cbfc8-9150-4fdf-887a-0f2b6b8e7554/content>
- 23 Три роки безвізу: прикордонники розкрили статистику поїздок українців до ЄС. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/bezviz-z-yes-statistika-pojizdok-ukrajinciv-do-krajin-yevrosoyuzu-novini-11031557.html>.
- 24 Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом – вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Угода_про_асоціацію_між_Україною_та_Європейським_Союзом.
- 25 Угода про асоціацію. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yeuropejska-integraciya/ugoda-pro-asociasu>.
- 26 Чотири роки угоди про безвіз для українців. Цікаві факти. *Еспресо ТВ*. URL: <https://zahid.espreso.tv/chotiri-roki-ugodi-pro-bezviz-dlya-ukraintsiv-tsikavi-vi-fakti>.
- 27 Шлях до Євросоюзу: що дав Україні безвізовий режим з ЄС. *Центр громадського моніторингу та контролю*.

- URL: <https://naglyad.org/uk/2023/10/09/shlyah-do-yevrosoyuzu-shho-dav-ukrayi-ni-bezvizovij-rezhim-z-yes/>.
- 28 Що таке томос і чому всі про нього говорять. *The Village Україна*. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/asking-question/279941-scho-take-tomos-i-chomu-vsi-pro-nogo-govoryat>.
- 29 Burns R., Madhani A., Yen H. AP FACT CHECK: Trump distorts Obama-Biden aid to Ukraine. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-europe-donald-trump-ap-fact-check-barack-obama-981ef7feb11053c1340a9d028d6f357b>.
- 30 European deterrence initiative: the transatlantic security guarantee - think tank. *European Parliament Think Tank*. URL: [https://web.archive.org/web/20180711121022/http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI\(2018\)625117](https://web.archive.org/web/20180711121022/http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI(2018)625117).
- 31 Jim Inhofe - wikipedia. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Jim_Inhofe.
- 32 Potiekhin O. Зовнішня політика та міжнародне становище України за часів президента П.Порошенка. *Academia.edu - Find Research Papers, Topics, Researchers*. URL: https://www.academia.edu/38087718/Зовнішня_політика_та_міжнародне_становище_України_за_часів_президента_П_Порошенка.
- 33 President obama announces presidential delegation to ukraine to attend the inauguration of his excellency Petro Poroshenko, president-elect of Ukraine. *Whitehouse*. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/06/05/president-obama-announces-presidential-delegation-ukraine-attend-inaugur>.
- 34 Remarks by U.S. special representative for ukraine negotiations, ambassador kurt volker. *U.S. Embassy in Ukraine*. URL: <https://ua.usembassy.gov/u-s-special-representative-for-ukraine-negotiations-ambassador-k-volker-at-the-5th-international-forum-occupied-crimea-five-years-of-resistance/>.

- 35 Remarks by vice president pence at NATO engages: the alliance at 70 – the white house. *The White House*.
URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-nato-engages-alliance-70/>.
- 36 Transcript: President Obama’s Aug. 28 remarks on Ukraine, Syria and the economy. *Washington Post*.
URL: https://www.washingtonpost.com/politics/transcriptpresident-obamas-aug-28-remarks-on-ukraine-and-syria/2014/08/28/416f1336-2eec-11e4-bb9b-997ae96fad33_story.html.
- 37 U.S. says it will enhance ukraine's defensive capabilities; russia derides move. *Radio Liberty*.
URL: <https://www.rferl.org/a/us-ukraine-enhanced-weapons-javelin-missiles-russia-separatists/28934551.html>.
- 38 Ukraine’s new law on national security. *U.S. Department of State*.
URL: <https://2017-2021-translations.state.gov/2018/07/06/ukraines-new-law-on-national-security/>.

Література:

- 39 Біла книга - 2014. Збройні сили України / І. Руснак та ін. Київ : МО України, 2015, 85 с.
- 40 Біла книга - 2015. Збройні сили України / І. Руснак та ін. Київ : МО України, 2016, 103 с.
- 41 Біла книга - 2016. Збройні сили України / І. Руснак та ін. Київ : МО України, 2017, 113 с.
- 42 Біла книга - 2017. Збройні сили України / І. Руснак та ін. Київ : МО України, 2018, 152 с.
- 43 Біла книга - 2018. Збройні сили України / І. Руснак та ін. Київ : МО України, 2019, 172 с.
- 44 Валушко І. Дипломатія України у вимірі інформаційної безпеки країни. *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2017. № 13. С. 137–142.

- 45 Герасимчук С. БУХАРЕСТ 9: У ПОШУКАХ СПІВПРАЦІ НА СХІДНОМУ ФЛАНЗІ НАТО? - Prism UA. *Prism UA*. 2019, 12 с.
- 46 Горло Н. Міжнародно-правовий вимір політики іредентизму. *Evropský politický a právní diskurz*. 2017. № 4. С. 24–31.
- 47 Гоян В. В., Гоян О. Я. Реформування українського телерадіомовлення: тенденції 2017–2018 років та динаміка. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2018. № 2. С. 31–39.
- 48 Дубовик В. Б. Демократизація та євроінтеграція: роль ОБСЄ. *Теорія та історія держави і права; Історія політичних і правових учень*. 2020, 285с.
- 49 Дяченко Т. Безвізовий режим з ЄС: виклики та перспективи для національної економіки. *Бізнесінформ*. 2019. № 11.
- 50 Кондрач Я. Литовсько-польсько-українська бригада: історія створення. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2020.
- 51 Моцик О. Міжнародні санкції проти Російської Федерації як інструмент тиску та покарання за агресію проти України й інші міжнародні злочини. *Україна дипломатична*. 2020. Т. 21. С. 744–754.
- 52 Таран С., Шепотило О., Яворський П. Аналіз торгівлі товарами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ: поточний стан та перспективи для лібералізації. *Kyiv School of Economics - Kyiv School of Economics*. 2022, 91 с.
- 53 Шаров О. Економіка ЄС: санкцій проти Росії та їхній зворотний вплив. *Журнал європейської економіки*. 2015. Т. 14, № 2. С. 166–182.
- 54 Bukkvoll T., Solovian V. The threat of war and domestic restraints to defence reform-how fear of major military conflict changed and did not change the Ukrainian military 2014–2019. *Defence Studies*. 2020. Vol. 20, No. 1. P. 21–38.
- 55 Fischer S. The Donbas conflict: Opposing interests and narratives, difficult peace process. 2019.
- 56 Guliyev F., Gawrich A. OSCE mediation strategies in Eastern Ukraine and Nagorno-Karabakh: a comparative analysis. *European Security*. 2021. Vol. 30, No. 4. P. 569–588.

- 57 Horbulin V. World hybrid war: ukrainian forefront. Kharkiv : *Folio, Editions*, 2017, 157 p.
- 58 Hrachevska T. O. Особливості нормативно-правової регламентації двостороннього співробітництва України і НАТО. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія політичні науки. 2017. № 2. С. 42–46.
- 59 Kasianov G. In Search of Lost Time? Decommunization in Ukraine. *Problems of post-communization*. 2023, p. 326-340.
- 60 Lakomy M. The game of Ukraine: Conflict in Donbass as an outcome of the multilayered rivalry. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*. 2016. Vol. 13, No. 45. P. 279–315.
- 61 Mironov V. Russian devaluation in 2014-2015: falling into the abyss or window of opportunities?. *Voprosy ekonomiki*. 2015. No. 12. P. 5–31.
- 62 Myers N. J. Strategy in the practice of statecraft? The interrelationship of foreign and military policies in Putin's Russia, 2014–2021 : Doctoral dissertation. University of Glasgow, 2022, 332 p.
- 63 Sanders D. Ukraine's third wave of military reform 2016–2022–building a military able to defend Ukraine against the Russian invasion. *Defense & Security Analysis*. 2023. Vol. 39, No. 3. P. 312–328.
- 64 Shuliak A., Konstankevych I., Kynytsky M. «The Other/Alien» Image in the Russian Federation Strategic Communications During the Russian-Ukrainian Confrontation (2014–2021). *Przegląd Strategiczny*. 2021. Vol. 14. P. 199–214.
- 65 Territorial Integrity of Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. UN.
- 66 Thornton R. The changing nature of modern warfare: responding to Russian information warfare. *The RUSI Journal*. 2015. Vol. 160, No. 4. P. 40–48.
- 67 Tyushka A. Hybrid war (fare): the challenge of contagion. *Toruńskie Studia Międzynarodowe*. 2019. Vol. 1, No. 12. P. 5–29.

- 68 Vilson M. Baltic Perspectives on the Ukraine Crisis: Europeanization in the Shadow of Insecurity. *The Ideology and Politics Journal*. 2017. Vol. 1, No. 7. P. 8–46.